

Комунальний заклад вищої освіти
«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

Олена Похилюк

СИНТАКСИС ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ в таблицях і вправах

Навчально-методичний посібник

Вінниця
2024

УДК 81'367:811.161.2

П 64

Рекомендовано до друку вченою радою
Комунального закладу вищої освіти
«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»
(протокол № 10 від 16 травня 2024 року).

Рецензенти:

Січкарь Світлана Анатоліївна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри прикладної лінгвістики, зарубіжної літератури та журналістики Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Скрипник Надія Іванівна – кандидат філологічних наук, завідувач кафедри української філології Комунального закладу вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

П 64 Похилюк О. М.

Синтаксис простого речення в таблицях і вправах:

навчально-методичний посібник.

Вінниця : ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2024. 68 с.

ISBN 978-617-7230-95-6

Навчально-методичний посібник містить відомості з синтаксису простого речення, що вивчається за чинними програмами з української мови в закладах загальної середньої освіти, фахової передвищої та вищої освіти. У ньому висвітлені основні питання теорії синтаксису простого речення, викладені у вигляді опорних таблиць та схем. Усвідомленню й запам'ятовуванню матеріалу служать приклади мовного матеріалу, дібрані та систематизовані автором. До кожного блоку теоретичної інформації подано низку вправ практичного спрямування різного типу, зокрема завдання на редагування, аналіз та оцінку синтаксичних одиниць, добір та трансформацію різних типів синтаксичних конструкцій тощо. Як мовний матеріал у вправах використано синтаксичні одиниці, вибрані зі збірки поетичних творів Михайла Каменюка «Пісні ніжного волоцюги».

Для здобувачів ступеня вищої освіти «бакалавр» освітньо-професійних програм філологічного спрямування різних форм навчання, вчителів, здобувачів закладів загальної середньої освіти, класів з поглибленим вивченням української мови, ліцеїв, охочих якісно підготуватися до зовнішнього незалежного оцінювання з української мови.

ISBN 978-617-7230-95-6

©Похилюк О. М., 2024

©ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2024

Зміст

Передмова	4
Словник-мінімум.....	5
Словосполучення та їх типи	7
Речення як основна одиниця синтаксису.....	16
Основні ознаки речення	20
Двоскладне речення.....	22
Головні члени речення.....	24
Другорядні члени речення.....	29
Односкладні речення	33
Непоширені та поширені речення.....	37
Повні та неповні речення	39
Порядок слів у простому реченні.....	41
Просте ускладнене речення	43
Речення з однорідними членами.....	50
Речення з відокремленими другорядними членами	52
Речення з компонентами, граматично не пов'язаними з членами речення	54
Речення з вставними та вставленими конструкціями.....	57
Речення зі звертаннями.....	59
Схема синтаксичного розбору простого речення	61
Зразок розбору простого речення.....	63
Речення для синтаксичного розбору	64
Рекомендована література	65

ПЕРЕДМОВА

Мовна освіта є стратегічно важливою складовою в підготовці майбутніх педагогів, оскільки саме якісне володіння мовними засобами та прийомами дозволяє вчителю доносити необхідні знання до учнів. Уміння творчо та різнопланово застосовувати мову в педагогічній діяльності сприяє максимальному розкриттю вчителем свого інтелектуального потенціалу, сприяє кращому засвоєнню учнями навчального матеріалу.

Глибоке знання української мови, високий рівень культури усного та писемного мовлення є необхідною ознакою й показником інтелектуального розвитку освіченої людини. Дисципліни філологічного циклу спрямовані на формування лінгвістичної компетентності майбутніх учителів. Пропонований навчально-методичний посібник присвячено питанням синтаксису та пунктуації простого речення. У ньому розглянуто основні ознаки словосполучення й речення, подано загальну характеристику різних типів простого речення, систематизовано правила вживання розділових знаків у неускладненому та ускладненому простому реченні. Теоретичний матеріал узагальнено у вигляді таблиць. Посібник містить також авторську добірку практичних вправ для формування умінь та навичок аналізувати основні одиниці синтаксичного рівня мови, матеріалом для яких стала вибірка синтаксичних одиниць з поетичної збірки Михайла Каменюка «Пісні ніжного волоцюги» (Каменюк М. Пісні ніжного волоцюги. Київ : Ярославів Вал, 2010. 192 с.). Крім того, запропоновано схему повного синтаксичного аналізу простого речення, зразок синтаксичного аналізу простого речення та дібрано низку речень для самостійного синтаксичного аналізу.

Завдання, подані в посібнику, систематизовано відповідно до тем, що вивчаються здобувачами ступеня вищої освіти «бакалавр» філологічних освітньо-професійних програм в розділі «Сучасна українська літературна мова. Синтаксис простого речення». Запропонований дидактичний матеріал дозволяє не тільки організувати самостійну діяльність здобувачів вищої освіти, спрямовану на засвоєння теоретичних понять і формування навичок синтаксичного аналізу, а й звернути їхню увагу на найскладніші випадки цього аналізу, зосередитися на положеннях синтаксичної теорії, помітити тонкощі в розрізненні мовних фактів, важливих для розуміння синтаксичної будови української мови, дозволять повторити фонетичні, орфографічні та морфологічні правила, сформулювати необхідні навички правильного письма, оволодіти нормами літературної мови, удосконалити культуру мовлення.

Матеріали посібника можуть бути використані під час аудиторних занять, виконання домашніх завдань та самостійної роботи здобувачів освіти, для самоконтролю за рівнем засвоєння теоретичних знань, набуттям практичних умінь і навичок мовного аналізу, а також у підготовці до складання ЗНО з української мови.

СЛОВНИК-МІНІМУМ

Синтаксис – це розділ граматики, в якому розглядаються правила поєднання слів або речень, їх граматичні значення, функціонування в мовленні.

Основними синтаксичними одиницями мови є сполучення слів (предикативне сполучення слів, сурядне сполучення слів, напівпредикативні сполучення слів), **словосполучення, речення та складне синтаксичне ціле**.

Словосполучення – синтаксична одиниця, що утворюється поєднанням двох або більше повнозначних слів, пов'язаних між собою підрядним зв'язком.

Речення – основна синтаксична одиниця, що складається з окремих словоформ і словосполучень та виконує комунікативну функцію. Речення є засобом формування, вираження і повідомлення думки. Може складатися з одного слова або групи слів.

Складне синтаксичне ціле, або надфразна єдність, – це група взаємопов'язаних за змістом і за допомогою синтаксичних засобів речень, які порівняно з окремими реченнями виражають розвиток думки.

Просте речення – речення, в якому наявний один предикативний граматичний центр. Воно не розкладається на частини (окремі предикативні одиниці), які можуть бути визначені як окремі речення.

Складне речення – речення, що складається з двох і більше предикативних одиниць, які становлять семантичну, структурну й інтонаційну єдність.

Члени речення – це повнозначні слова, а також сполучення слів, що творять єдине неподільне ціле і, виражаючи певні синтаксичні відношення та перебуваючи у відповідних синтаксичних зв'язках, становлять загальну структуру речення.

Підмет – граматично незалежний головний член речення, який означає предмет, ознака якого виражається присудком.

Присудок – граматично незалежний головний член речення, який виражає ознаку предмета, названого підметом.

Означення – другорядний член речення, що пояснює слово з предметним значенням і виражає ознаку, якість чи властивість предмета.

Прикладка – вид означення, що виражається іменником, узгодженим із означуваним словом у відмінку, а іноді (якщо обидва елементи відмінюються за числами) й у числі.

Додаток – другорядний член речення, що означає об'єкт, на який спрямована чи поширюється дія або ознака, знаряддя дії.

Обставина – другорядний член речення, який пояснює слова зі значенням дії або ознаки й означає, за яких обставин здійснюється дія, або вказує на час, умову, причину, мету, ступінь і міру вияву дії чи якості.

Прямий порядок слів у реченні – такий порядок слів, за якого підмет знаходиться перед присудком, додаток – після присудка, узгоджене означення – перед означувальним словом, обставина – перед або після присудка.

Зворотній порядок слів (або інверсія) – такий порядок слів, за якого присудок знаходиться перед підметом, додаток – перед присудком або узгоджене означення після означуваного слова.

Пунктуація (від лат. punctum – крапка) – це система правил, які регулюють вживання розділових знаків у письмовому тексті, а також самі розділові знаки.

До розділових знаків належать: крапка, знак питання, знак оклику, кома, крапка з комою, двокрапка, тире, дужки, лапки і три крапки. Вони використовуються для позначення в писемному мовленні (в реченні та тексті) меж смислових відрізків.

Розділові знаки поділяються на:

1) видільні, які використовуються для виділення синтаксичної конструкції, позначення її меж у складі іншого синтаксичного цілого: лапки, дужки, дві коми, два тире, які виступають як єдиний парний знак;

2) відокремлювальні, які використовуються для розмежування синтаксичних одиниць (однорідних членів речення, предикативних частин складного речення тощо), вказують також на тип речення за емоційно- функціональною ознакою: крапка, три крапки, знак питання, знак оклику в кінці речення, кома, крапка з комою, двокрапка, тире всередині речення.

Постановка розділових знаків мотивується синтаксичними, смисловими й інтонаційними ознаками, але визначальною є синтаксичне членування писемного мовлення. Уживання розділових знаків регулюється пунктуаційними правилами, які мотивують вибір розділового знака.

СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ ТА ЇХ ТИПИ

Словосполучення – це синтаксична одиниця, яка утворюється підрядним прислівним синтаксичним зв'язком з двох або більше повнозначних слів з метою розгорнутого називання певного явища: *читати книжку, дивитися фільм, цікаве оповідання, говорити схвильовано*.

ВИДИ ПІДРЯДНОГО ЗВ'ЯЗКУ В СЛОВОСПОЛУЧЕННІ

Узгодження	Керування	Прилягання
така синтаксична форма підрядного прислівного синтаксичного зв'язку, при якій залежне слово узгоджується у всіх можливих формах з головним: <i>красиве місто</i> (залежне слово <i>красиве</i> узгоджується з головним <i>місто</i> у формах роду (середній), числа (однина), відмінка (називний)). За повнотою узгодження поділяється на: а) повне – наявне узгодження у всіх можливих формах (<i>тепла осінь</i> (залежне слово <i>тепла</i> узгоджується з головним <i>осінь</i> у формах роду (жіночий), числа (однина), відмінка (називний)))	наявне в тому разі, коли головне слово вимагає від залежного певної граматичної форми: <i>читати книгу</i> . За своїм потенціалом керування поділяється на: сильне, напівсильне і слабке. а) сильне – таке керування, що реалізується в тому випадку, коли головне слово виражене: – перехідним дієсловом: <i>пізнати істину, прочитати лекцію</i> ; – віддієслівним іменником, що утворений від перехідного дієслова: <i>вишивання рушника, читання книги</i> ; – префіксальним дієсловом, префікс якого вимагає наявності в постпозиції такого самого прийменника: <i>наступити на рушник, відійти від батька</i> ;	така синтаксична форма підрядного прислівного синтаксичного зв'язку, при якій залежне слово прилягає до головного слова за своїм змістом: <i>насторожено відповідати, слухати вечорами</i> . За морфологічними особливостями прилягання поділяється на: а) власне-прилягання – залежне слово виражається формами інфінітива, прислівника і дієприслівника: <i>бажання вчитися, обережно відступати, стрільба лежачи</i> . б) відмінкове прилягання – різні вияви поєднання відмінкових або прийменниково-відмінкових форм у вторинних функціях – атрибутивній або обставинній:

б) неповне – наявне в тому разі, коли залежне слово не узгоджується з головним в одній або більше форм: <i>нові кімнати</i> (відсутнє узгодження в роді).	– префіксальним дієсловом, префікс якого вимагає наявності в постпозиції певного прийменника: <i>перескочити через перелаз, перейти через дорогу</i>; – предикативним прикметником типу <i>гідний, спроможний: гідний подиву, спроможний на перемогу</i> та ін. б) напівсильне – таке керування, при якому залежне слово реалізує адресатну семантику і його вияв опосередкований наявністю сильнокерованого елемента: <i>подарувати дитині іграшку, розповідати казку учням</i>. в) слабке – коли залежне слово реалізує інструментальну семантику і його вияв опосередкований наявністю сильнокерованого елемента: <i>збирати урожай комбайном, вишивати рушник голкою</i>.	<i>учитель (який?) школи, шафа (яка?) для книжок і розташуватися (де?) в лісі, зустрітися (де?) біля театру</i>. При атрибутивній функції можлива заміна неспеціалізованої відмінкової або прийменниково-відмінкової форми спеціалізованою прикметниковою, пор.: <i>учитель школи</i> → <i>шкільний учитель, шафа для книжок</i> → <i>книжкова шафа</i>, а при обставинній функції – спеціалізованим прислівником: <i>розташуватися в лісі</i> → <i>розташуватися тут / там, зустрітися біля театру</i> → <i>зустрітися тут / там</i>.
---	---	---

ТИПИ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ ЗА СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНИМИ ВІДНОШЕННЯМИ

Типи словосполучень за семантико-синтаксичними відношеннями	Характеристика	Приклади
Атрибутивні	головне слово позначає предмет, а залежне окреслює його ознаку	<i>старанний учень, виняткова причина, красива дівчина</i>
Об'єктні	головне слово вимагає свого поширення об'єктом (на який спрямована чи з яким пов'язується дія) залежний компонент може позначати: а) прямий об'єкт дії б) знаряддя дії в) дійову особу г) співучасника дії г) об'єкт, що зумовлює зміст головного слова виникають і при сполученні дієслова з інфінітивом	<i>запустити супутник, орати трактором, схвалений урядом</i> <i>вишивати рушник, співати пісню орати землю трактором, забивати цвяха молотком</i> <i>підтриманий учасниками розмовляти з друзями</i> <i>мрію про подорож, шкодую за втраченим</i> <i>принести обідати, наказати відступати, запросити танцювати</i>

Суб'єктні	залежна форма позначає суб'єкта дії, діяча	<i>приїхав батько – приїзд батька вітер розкидав – розкидані вітром ураган знищив – знищено ураганом</i>
Обставинні	характеризують чи кваліфікують дії (або ознаки) За семантикою поділяються на: а) часові б) просторові в) мети г) причинові г) наслідку д) означально-обставинні	<i>повернутися вранці, піти пізно, приїхати через місяць йти полем, жити в селі, перебувати на березі приїхати відпочити, подарувати на пам'ять сказати помилково, вчинити наперекір покохати на муку, зустрічатися на радість хоробро битися, гаряче говорити</i>
Комплетивні (доповнювальні)	головне слово вимагає смислового доповнення; переважно виконують роль одного члена речення	<i>три пальми, вид спорту, склянка води, ставати червоним</i>
Апозитивні	обидва компоненти мають тотожну частиномовну приналежність і постпозитивний компонент характеризує головний за певною ознакою	<i>трава-звіробій, воїн-ветеран</i>

ТИПИ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ ЗА МОРФОЛОГІЧНИМ ВИРАЖЕННЯМ ГОЛОВНОГО СЛОВА

Типи словосполучень за морфологічним вираженням головного слова	Різновиди	Приклади
іменні	<i>субстантивні</i> (головне слово – іменник)	<i>теплий день, дідусь в окулярах</i>
	<i>ад'єктивні</i> (прикметник)	<i>надзвичайно цікавий, червоний від сорому</i>
	<i>прономінальні</i> (займенник):	<i>хтось із студентів, кожний із нас</i>
вербальні	головне слово – дієслово	<i>прагнути перемоги, роз- мовляти з товаришем</i>
адвербіальні	головне слово – прислівник	<i>далеко від рідних, звідкись з темряви</i>

ТИПИ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ ЗА СТУПЕНЕМ ЗЛИТОСТІ ЇХ КОМПОНЕНТІВ

Типи словосполучень за ступенем злитості їх компонентів	Характеристика	Приклади
вільні	кожний компонент виконує в реченні роль окремого члена речення	<i>синій зошит, прийти вчасно, добре відгукнутися</i>
синтаксично зв'язані (нечленовані, неподільні, цілісні)	словосполучення ви- конують роль одного члена речення: 1) кількісно-іменні типу 2) соціативні (сумісності) – є цілісними тоді, коли оз- нака дієслова-присудка стосується обох діячів	<i>три явори, багато пісень, згряя птахів мати з сином, батько з дочкою</i>

	3) які мають у своїй структурі слова з очима, з носом, з обличчям, росту і под. 4) у структурі яких наявні сполучки прикметників, дієприкметників з іменниками, що називають родові поняття 5) семантична цілісність яких досягається співвідносними прийменниками <i>від і до, з і до</i> 6) складені присудки	<i>дівчина з гарними очима, хлопець з довгим носом</i> <i>Він був доброю людиною, чуйною</i> <i>Від покоління до покоління і від серця до серця передають українці безмежну любов і пошану до генія національного духу – Тараса Шевченка</i> <i>Та хоч який біль чи горе скрутять людину, але випростуватись вона мусить сама (М.Ст.)</i>
фразеологічно зв'язані	7) зі значенням вибіркової 8) у яких головне слово своїм лексичним значенням відповідає члену речення, а залежне розкриває це значення 9) що становлять метафори, перифрази і т.ін., які можна аналізувати як один член речення за своїм значенням відповідають слову і можуть бути легко ними замінені	<i>один з нас, один з учнів, хтось із присутніх, троє з класу</i> <i>літньої пори, о п'ятій годині, в тихому місці, з метою безпеки</i> <i>ранок землі, обличчя сонця, крила вітру</i> <i>замилувати очі – обманювати, тримати язик за зубами – мовчати</i>
лексично зв'язані	мають значення одного слова	<i>літнє кафе</i>

//////////////////// СИНТАКСИС ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ В ТАБЛИЦЯХ І ВПРАВАХ //////////////////////

ТИПИ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ ЗА БУДОВОЮ

Типи словосполучень за будовою	Характеристика	Приклади
прості	це семантико-синтаксичне об'єднання двох лексично-повнозначних слів	<i>голосно співати, чекати товариша</i>
складні	об'єднання трьох і більше повнозначних слів.	<i>врятувати життя товаришам, добре відомий у країні, гідний земного щастя, хода повна гідності, всунути нитку в голку, вкинути листа у скриньку, вбити цвях у стінку</i>

Вправа 1. Виділіть у запропонованих реченнях мінімальні синтаксичні одиниці та проаналізуйте їх за морфологічним вираженням головного компонента.

- 1) Та ірпінські електрички заколисують в долонях.
- 2) Сосни збіглися до війська.
- 3) Цей надріз на жіночому тілі до безумства мене доведе.
- 4) На пелюстках шипшинової крові росли шептання.
- 5) Місяць чіплявся за ліщиновий зруб по-дитинному тепло.
- 6) У хліві серед сонного шепоту в пальцях лагідно мнуться дійки.
- 7) Під білою яблунею чорношкірий Тарасик українські лепече слова.
- 8) Ах, весело ж падають краплі зі стріхи.
- 9) Перекине на небо вечірнє знесилений день бузинове чорнило.
- 10) Мушля морська – вушко милої в безумному волоссі зеленого кохання.

Вправа 2. У запропонованих реченнях тексту виділіть конструкції, що становлять собою словосполучення. Окремо випишіть сурядні та підрядні конструкції. У кожному словосполученні з'ясуйте тип семантико-синтаксичних відношень між його компонентами.

- 1) Краплями крові відповість на обійми троянда.
- 2) Шепочуть ялини мені звідусіль прохолодне ім'я.
- 3) Тче павутину павук задля чийогось загину.
- 4) Останні порухи люблю земної прози, неначе Рубенса мазки не на мольберті.
- 5) Не за потворність мені пробач, а за любов при ній.
- 6) Вдар під серце хоча б іще раз солов'ями та розвій цю дрімоту мою між гаями.
- 7) Впала п'їтьма на біле лоша, цілувала...
- 8) В юний свій, радісний сміх ловиш поета.
- 9) Для радості й мук, щастя і лиха тче павутину павук.
- 10) Серед пилу, в розсохлому домі він самотність свою допива.

Вправа 3. Із запропонованих речень вичленуйте сполучення слів, що не становлять собою підрядних словосполучень.

- 1) Все казкове, і срібне, і п'яне заманило, голубило, гріло і мучило так!
- 2) Сцена естрадиється банкою кільки, стогне й сама у стервозній імлі.
- 3) І ось відвертаюсь щокою на ліве плече, задмухую свічку, немов блискавиця, гарячу – і віск з неї крапле, і пальці тремтячі пече.
- 4) Що ми знаєм і чого не знаєм про круті житейські береги і коли цілуємо навзаєм, і коли благаєм: “Збережи”?
- 5) Хто осудить нас чи оправдає?
- 6) Знов гітара щось мені ридає – цигану на краденім коні.
- 7) Засушена квітко, цей квіт, що буяє між нами, безсмертно яскравий, з чужого кохання й весни.
- 8) Мусянжові й червоні верболози на сонячному вітрові тремтять.
- 9) Вже лебедів у висі лебедіння, вже гніздяться зозулі і шпаки...
- 10) І відчуваю я твоє тремтіння крізь відстані і стіни, крізь роки.

Вправа 4. Випишіть із запропонованої поезії всі можливі словосполучення та схарактеризуйте їх за параметрами: вид і тип зв'язку між компонентами, форма залежного слова, морфологічна належність головного компонента, ступінь необхідності залежного компонента.

Ця жінка була бліда,
 Бо думала саме про мене.
 Ця жінка – моя біда,
 Бо в мене життя шалене.
 Я можу з ума звести,
 Зійти і про все забути

////////// СИНТАКСИС ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ В ТАБЛИЦЯХ І ВПРАВАХ //////////

Я – скорпіон, а ти?
Іншої зірки чому ти?
Чому, як западе мла,
Шепочуть мені орхідеї:
«Ця жінка була...була...
Ти саме думав про неї...»

Вправа 5. Із запропонованих речень випишіть словосполучення, компоненти яких поєднані узгодженням, прокоментуйте морфологічне вираження головного і залежного слова у виписаних словосполученнях.

- 1) Я бачив вас у штормовому морі, у горах на захмарній висоті.
- 2) Ночі листопадні вітряні і темні, листопадні думи білохризантемні.
- 3) Розвісив сніг свої блакитні шати.
- 4) Весь край заснув в коштовному морозі.
- 5) Місячна ніч між кістлявих акацій пнеться у гори, як біла коза.
- 6) Знов колядує у нашій долині днів різдвяних голубе помело...
- 7) А поруч десь суперник мій незримий.
- 8) І викраде тебе бентежна птиця на хвилях небувалих сторінок.
- 9) Це тепер – історія колишня: розквітав любов'ю навіть брук, сипала на плечі цвітом вишня, мов тремтінням тих жаданих рук.
- 10) Боятися – це правило чи звичка життя в чеканні нездійснених мрій?

РЕЧЕННЯ ЯК ОСНОВНА ОДИНИЦЯ СИНТАКСИСУ

ОЗНАКИ РЕЧЕННЯ

1.Предикативність (від лат. praedicatio – висловлення, твердження)	Під поняттям розуміється загальна співвіднесеність змісту речення з об'єктивної дійсності. Показується відношення ознаки (якості, властивості, дії тощо), вираженої присудком, до предмета думки, вираженого підметом. Основними засобами вираження предикативності є категорії модальності, часу, способу та особи.
2. Модальність (від лат. modus – спосіб)	Виражає ставлення мовця до висловлюваного, а також його оцінку відношення повідомлюваного до об'єктивної дійсності. Вказується реальність чи ірреальність, можливість чи неможливість, ймовірність чи неймовірність того, про що повідомляється в реченні. Засобами вираження модальності є категорія способу та особи дієслова, модальні слова, частки тощо.
3. Інтонаційна завершеність	Слугує, з одного боку, засобом оформлення речення, а з другого – засобом його відмежування від інших речень у мовному потоці. Залежно від мети висловлювання розрізняють інтонації повідомлення (розповідну), питальну, спонукальну, окличну.
4. Граматична організованість (цілісність)	Оформленість речення за синтаксичними правилами зв'язку слів (зміни форм слів для вираження відповідних смислових відношень, відповідний розподіл слів у певному порядку тощо).
5. Відносна смислова закінченість	Речення зазвичай виражає відносно завершену думку.

ТИПИ ПРОСТИХ РЕЧЕНЬ, ЇХ ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

1. За метою висловлювання:	Розповідні – речення, в яких про щось або про когось розповідається, описується; можуть бути стверджувальними та заперечними.	Питальні – речення, в яких міститься питання, що вимагає відповіді або звернення уваги на щось, спонукання до роздумів за допомогою питальних займенників, часток.	Спонукальні – речення, в яких виражається спонукання до дії, наказ, вимога, заборона, порада, заклик, побажання тощо за допомогою дієслів наказового або умовного способів, неозначеної форми.
2. За емоційним забарвленням: а) Неокличні	<i>Знов серпень диха жовтим жаром (Є.Мал.).</i>	<i>Про що думаєш, синку? (Н.Риб.).</i>	<i>Ярино, не їдь зараз... (М.Ст.).</i>
б) Окличні	<i>Яке чудове сьогодні море!</i>	<i>А де ж тая веселя дівчина-дитина?! (Т.Шевч.).</i>	<i>Далі, далі від душного міста! (Л.Укр.).</i>
3. За характером вираження відношення змісту до дійсності розрізняють:			
Стверджувальні	Загальнозаперечні	Частково заперечні	
Речення, в яких підтверджується зв'язок між предметами та їх ознаками, станом або діями в реальній дійсності. Вони не мають у собі заперечення. Наприклад: <i>Вихователь творить найбільше багатство суспільства – людину (В.Сух.)</i>	Речення, в яких заперечується те, що говориться в присудку (частка не стоїть перед присудком). Наприклад: <i>Огню не спалити, грізі не зламати здобутого нами в боях (М.Рил.).</i>	Речення, в яких заперечується суб'єкт, означення чи обставина (частка не стоїть перед підметом, обставиною або означенням). Наприклад: <i>1. Тільки не веселі, а сумні думки обхопили материну голову (П.Мирн.).</i> <i>2. Артем відповів не одразу (А.Гол.).</i>	

4. За наявністю необхідних за змістом членів розрізняють:		
Неповні		Еліптичні
Контекстуальні, ситуативні	Еліптичні	
Речення, в яких пропущений один або кілька членів речення (головних або другорядних), але їх легко можна встановити з контексту або ситуації мовлення. Наприклад: а) контекстуальні: 1. Пташка красна своїм пір'ям, а людина – своїм знанням (Нар. творч.). 2. – Де ти зустрів Оленку? – У магазині! б) ситуативні: 3. На вокзал? (біжиш, йдеш, спішиш, шкутильгаєш тощо).	Речення, в яких пропущений член речення (присудок або його частина) не відновлюється ні з контексту, ні з ситуації, значення його підказується змістом речення, його будовою. Обов'язково наявні обставини місця, часу, причини або додаток. Наприклад: 1. А в небі – райдуга-веселка. 2. Для вас дорогі подарунки.	Речення, в яких наявні всі члени речення, необхідні для їх розуміння поза контекстом і ситуацією мовлення. Наприклад: Я зустрів Оленку в магазині.
5. За наявністю другорядних членів речення бувають:		
Поширені	Непоширені	
Речення, в яких, крім граматичного центру, є один або більше другорядних членів. Наприклад: <u>Зелені гаї шумлять.</u>	Речення, в яких є тільки підмет і присудок або один із головних членів, другорядних членів речення в ньому нема. Наприклад: <u>Гаї шумлять.</u>	
6. За складом предикативного граматичного центру:		
Односкладні	Двоскладні	
Речення, в яких є один головний член речення (підмет або присудок) і другого не потрібно. Наприклад: Літній <u>вечір</u> ... <u>Гори</u> (які?) в млі, / в золоті (які?) <u>вершини</u> / (О.Ол.);	Речення, в яких два головні члени речення – підмет і присудок. Наприклад: <u>Я вірю</u> в свободу і мир.	

7. За наявністю ускладнень:				
Ускладнені				Неускладнені
Однорідними членами речення	Відокремленими й уточнювальними членами речення	Звертаннями	Вставними і вставленими конструкціями	Названі засоби ускладнення відсутні
Члени речення, які виконують однакову синтаксичну функцію і об'єднуються однаковими синтаксичними відношеннями до одного і того самого члена речення. Наприклад: <i>Любить він і ці ночі безвечірні, і цю тишу.</i>	Другорядні члени речення (означення, прикладки, додатки, обставини), які виділяються інтонацією та розділовими знаками: <i>1. Над лугами, залитими квітнєвою повінню, холонув вечір, зануривши в мілкі приборезжки хмари (Гр.Тют.).</i> <i>2. Там, далеко, на Вкраїні, сяє сонечко ясне (П.Граб.).</i>	Слово або сполучення слів, що називають особу чи предмет, до яких звертається мовець. Наприклад: <i>Тамаро, принеси води.</i>	Слова, словосполучення або речення, які граматично не пов'язані з членами речення, але надають йому певного відтінку в значенні, виражають ставлення мовця або інших до висловлюваного або пояснюють, уточнюють, доповнюють зміст речення. Наприклад: <i>1. В каліні, кажуть, материна любов і мудрість (В.Скурат.).</i> <i>2. Сяло сонце, гралося з росою у блискітки – хто кого переблищить – і зовсім не гріло (Гр.Тют.).</i>	

ОСНОВНІ ОЗНАКИ РЕЧЕННЯ

Вправа 1. Проаналізуйте, як основні ознаки речення (предикативність, модальність, інтонаційна завершеність, цілісність, відносна смислова закінченість) виявляються у конкретних прикладах.

- 1) Тебе, як вітер, голіруч не зловиш.
- 2) Не в'яззю слів, не символами літер, не ниттю дум свою намітиш путь.
- 3) Світ для тебе – карета в непорочне зачаття.
- 4) Це ж які слова чудові знов наснить зима!..
- 5) Куди це несемось з життя домашніх круч?
- 6) Нехай вона мені не стане лебедіти.
- 7) Мене охрестила пора солов'їна.
- 8) Та ніколи не гнувсь мій махновський хребет.
- 9) Я знову їду на Дунай, до того поля.
- 10) Я ж не бачив його у раю!...

Вправа 2. Визначте типи речень за метою висловлювання, за характером вираження відношення до дійсності, за емоційним забарвленням, за складом предикативного граматичного центру, за наявністю другорядних членів речення, за наявністю необхідних за змістом членів, за наявністю ускладнень.

- 1) ...у квіту потопі черешням хіба знадобиться Ной?
- 2) Знов квіти несподівано, як Ви, з'явилися з-під крижаного снігу.
- 3) Яка Ви гарна, Господи!
- 4) Прийди. Пройди. Не розкришишь на скалки.
- 5) Невже і з тебе стане тільки порох?
- 6) Благословляю сміх твій, шепіт, рух!
- 7) Жоржино, ляж на моє плече.
- 8) Минай його.
- 9) Нехай нелегко нам.
- 10) Ні від кого в своєму житті не тікав.

Вправа 3. «Диктор телебачення».

Часто під час перегляду телевізійних програм Ви можете помітити, що диктори чітко, вдало та легко промовляють слова, речення із різними інтонаціями. Цього досягти не так просто. Кожного дня їм варто вправлятися у вимовлянні скоромовок, чистомовок тощо. Але також їм слід навчитися вимовляти речення із різними інтонаціями.

////////// СИНТАКСИС ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ В ТАБЛИЦЯХ І ВПРАВАХ //////////

Прочитайте запропоновані речення із трьома інтонаціями: питальною, спонукальною та розповідною. Поміркуйте, чи важко було змінювати інтонацію речення? Що було найлегшим?

- 1) Ти – рідкісна з'ява.
- 2) Краплями крові на обійми її відповім.
- 3) Осінній дощ – як музика судьби.
- 4) Тебе востаннє я згадав в такій потребі.
- 5) Прийде потяг без машиніста.
- 6) Якби не ця неможливість знов бачити той перон.
- 7) Забиваю сокиру в колоду.
- 8) Не бажаю ні цвіту, ні плоду.
- 9) Носять наші душі вогняні одежі.
- 10) Спитайся у зорі.

Вправа 4. Розставте в запропонованих реченнях кінцеві розділові знаки, виходячи з контексту та слів у реченні.

- 1) Нащо ти полюбила поета, золоті його славні слова
- 2) Моя любов – з терня вінок
- 3) Чом тільки снишся і дивишся сумно з-під вій
- 4) Скрипці моїй заболіло забутою грою
- 5) Я запрошую Вас сіяти над хатою, котру будую
- 6) Наче теці нелюбої зять – всі сусіди із мене регочуть
- 7) В очах дитячих мрія спочиває
- 8) о, скільки змій на тебе вже чигає
- 9) Народи мені вовчєня, не роди мені кошенят
- 10) Могуть вивчаючи недвижну, ще невідому на ім'я, я бачу душу дивовижну і не здогадуюсь – моя

Вправа 5. Запишіть речення. Вкажіть речення прості та складні, серед простих двоскладні та односкладні.

- 1) Твоє волосся гладив він, а разом з тим топив далеко в морі кораблі.
- 2) Ти позбулась землі і опори, хоч злітай в небеса голубі, і які ж то відкрило простори твоє тіло у нім і в собі!..
- 3) Свою душу розвіював сам він, забуття, що зове-пристає, і помірять зумів небесами свій політ і падіння твоє.
- 4) Він одважний і в рухах, і в мові.
- 5) Чи вогонь то, чи буря проб'ється, забур'янено ваші путі.
- 6) Ти заплачеш, а він одзоветься на свої лиш слова золоті.
- 7) Терен цвіте, терен цвіте під горою, гілля сухе дивом пала.
- 8) Музика втішить, та тільки назветься сестрою.
- 9) Я біг пошуканцем свята, колобком – від баби і діда.
- 10) А так забиваю цвяхи за пів весни до епохи, і світлого цього невдахи не шкода мені нітрохи.

ДВОСКЛАДНЕ РЕЧЕННЯ

Вправа 1. Підкресліть граматичну основу в запропонованих реченнях, доведіть, що вони двоскладні.

- 1) Вона бентежна, ніжно-білосніжна, спадаюча, як сонце з-поза хмар.
- 2) Я – не Монтеккі, ти – не Капулетті, і ця любов – химера із химер...
- 3) Була ж моя ти – завтрашня й минула.
- 4) Просто вас Велике обминає.
- 5) Вона – домашня тварина.
- 6) Я ж люблю і ночую в папороті молодій.
- 7) Зате мої хижі очі світяться у пільмі.
- 8) Не раз я зрадив вірі.
- 9) Як золотий ласкавий водоспад, волосся освітило весь автобус.
- 10) Чомусь думки розбіглися невлад.

Вправа 2. Розподіліть речення на односкладні і двоскладні.

- 1) Ще ніхто не бачив квітів тих.
- 2) На цій землі нема для нас притулку.
- 3) Шануй свій дім у тихому провулку, газони в квітах, а не у траві.
- 4) Просто часом виходу немає.
- 5) Я – лісовий хижак.
- 6) Замкни слова ці в золоту шкатулку і ключ закинь у нетрі лісові.
- 7) Нема порятунку.
- 8) Й так легко тоді вірилось малому, як в бабчин шепіт молитов святих.
- 9) Крізь сльози бачив вас у лютім горі.
- 10) Я б вас поніс на татову могилу і на могилу старшої сестри.

Вправа 3. Перебудуйте односкладні речення у двоскладні.

- 1) Горбатим верблюдом вертаюсь назад.
- 2) Дивних базарів дрантиві боки.
- 3) Оці зітхання їх – сто років тому чув.
- 4) Піду на далекі села, як опівнічний гість.
- 5) Сапи циганські.

////////// СИНТАКСИС ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ В ТАБЛИЦЯХ І ВПРАВАХ //////////

- 6) Скучаю фізично, скучаю духовно, без тебе не вміючи жити гріховно.
- 7) Хіба прощають таке?
- 8) Читаю слова шорсткі, як пелюстки далекого від мене краю.
- 9) Юна, смертна, пречиста, щезнеш за виднокрай.
- 10) Як було з тобою у світі музично!

Вправа 4. Виберіть з вірша прості двоскладні речення, визначте їх тип за метою висловлювання. З'ясуйте стилістичну роль такого типу речень у художньому стилі мовлення.

Чому ця скрипка крає без жалю?
Чому той жаль негода не покрила?
Чому, чому я так тебе люблю?
Чому мене ти ще не розлюбила?
Чому немає втіхи в забутті,
Немов безодня зразу за ворітьми?
Чому, чому ті іскри золоті
Не прозирають крізь осінні пільми?
Чому це серце з мене поспіша?
Чому твоє обличчя все незнаніш?
Скажи, чому так світиться душа,
Коли життя вже повертає наніч?
Чому ця скрипка крає без жалю,
Адже у неї лебедині крила?
Скажи, чому я так тебе люблю?
Це ж так болить.
Невже ти не любила?

Вправа 5. Трансформуйте двоскладні речення в односкладні, визначте різновиди утворених речень.

- 1) Вимріяв я його ясними очами, вицілував його темними ночами.
- 2) Давно ніхто не стукав на порозі.
- 3) Ми ходимо кругами.
- 4) На світі вже Покрова.
- 5) Не ниви Господні, не втіхи в постелі, любов – це безодні.
- 6) Ніхто вогню так хижо не черпатиме з очей.
- 7) Пісні золото-синьої хтось насипав згори.
- 8) Ти посміхаєшся мені.
- 9) У що я вірю і за що молюсь?
- 10) Я знаю осяння словом.

ГОЛОВНІ ЧЛЕНИ РЕЧЕННЯ

ГОЛОВНІ ТА ДРУГОРЯДНІ ЧЛЕНИ РЕЧЕННЯ				
Головні – обов’язкові, незалежні від інших членів, становлять предикативну основу речення		Другорядні – необов’язкові, залежні від інших членів речення		
Підмет	Присудок	Означення	Додаток	Обставина
<i>Хто? що?</i>	<i>Що робить? що зробив? що буде робити? є що? є який? є чим? тощо</i>	<i>Який? чий? котрий?</i>	<i>питання непрямих відмінків</i>	<i>Як? де? куди? коли? доки? чому? для чого? незважаючи на що? тощо</i>

ТИПИ ГОЛОВНИХ ЧЛЕНІВ РЕЧЕННЯ

ПІДМЕТ	
Простий: 1. <i>Минуло тепле <u>літечко</u></i> (виражений іменником у називному відмінку). 2. <i>Люблю <u>я</u> темну ніч і золоті зірки...</i> (М.Рил.) (виражений займенником у називному відмінку). 3. <i><u>Старий</u> помовчав хвилинку</i> (виражений субстантивованим прикметником). 4. <i><u>Поранений</u> попросив води</i> (виражений субстантивованим дієприкметником). 5. <i><u>Сьома</u> всміхнулась крізь сльози і мовила щиро</i> (Л.Укр.) (виражений порядковим числівником). 6. <i><u>Чотири</u> – це двічі по два</i> (виражений кількісним числівником). 7. <i>Твоє журливе <u>«ку-ку»</u> спливало, як сльози на плакучій березі, і змивало мою втому</i> (М.Коц.) (виражений субстантивованим вигуком).	Складений: 1. <i><u>Богдан з Григорієм</u> переходять річку.</i> 2. <i><u>Вони з Іваном</u> вчилися в одному класі.</i> 3. <i><u>Ми з нею</u> довго в полі говорили</i> (Л.Кост.) (виражені цілісним словосполученням зі значенням спільності дії – іменник (займенник) у називному відмінку + прийменник з (із) + іменник (займенник) в орудному відмінку, – при якому присудок стоїть у множині). Порівняй: <i><u>Під’їхав</u> на мотоциклі і майор з ординарцем</i> (О.Гонч.). 4. <i><u>Кожен з нас</u> має обов’язок перед родиною.</i> 5. <i><u>Шестеро з нас</u> за кордоном не бували ніколи</i> (виражені цілісним словосполученням зі значенням вибіркової – займенник (числівник) у називному відмінку + прийменник з (із) + іменник (займенник) у родовому відмінку).

8. <u>Жити</u> – значить працювати (виражений неозначеною формою дієслова). 9. Несите «<u>мусиш</u>» повело Сашка служити крукам клятим (М.Рил.) (дієсловом у наказовому способі, вжитому у значенні іменника).	6. У баби Орісі було <u>три сини</u>. 7. У хліві було <u>голів з двадцять овець</u>, <u>штук тридцять поросят</u>. 8. Пройшло в мовчанні <u>кілька хвилин</u>. 9. <u>Частина повсталих</u> загинула, / <u>багато хто</u> потрапив до госпіталю. 10. <u>Близько сотні бійців</u> підійшли до річки. 11. Над землею кружляла велика <u>зграя журавлів</u> (виражені цілісним словосполученням зі значенням кількості, міри, сукупності предметів). 12. <u>Посеред неба гнеться на південь Чумацький Шлях</u> (М.Ст.) (виражений лексично або фразеологічно зв'язаним словосполученням). 13. «<u>І вражою злою кров'ю волю окропіте</u>» – з дитинства знайомі слова (О.Гонч.) (назва твору, цитата чи уривок).
---	--

ПРИСУДОК			
Простий: 1. У саду <u>співає</u> соловейко. 2. Гроза <u>пройшла</u> поруч. 3. Завтра <u>будемо садити</u> вишні (виражені дієсловами дійсн. способу тепер., мин. або майбут. часу). 4. А ти <u>шукай</u> її.	Простий ускладнений: 1. <u>Почекати</u> <u>почекаю</u>,/ <u>аби тільки не затриматися</u>/ (повтор того самого дієслова). 2. Сонце <u>гріло-пекло</u>, <u>грало</u> в калюжах (В.Вин.) (додавання дієслова-синоніма). (додавання дієслова-синоніма).	Складений дієслівний: а) дієслова з модальним значенням (бажаності, наміру, можливості, необхідності тощо) + інфінітив: 1. Іван <u>хоче виступити</u> на зборах. 2. Я <u>можу навчитися</u> всьому. 3. Федько <u>брехати не любить</u>;	Складений: Я вже давно <u>хотів кинути палити</u>,/ але бракувало сили волі (3 газ.).

5. Вони <u>б</u> уже <u>відповіли</u> вам,/ якщо б хотіли/ (виражені дієсловами наказового або умовного способів). 6. Люди <u>орати</u>,/ а він <u>спати</u>/ (виражені інфінітивом). 7. <u>Заридала</u> Катерина та <u>бух</u> йому в ноги (Т.Шевч.) (виражений усіченим дієсловом, яке за своїм значенням наближається до вигуку). 8. Я <u>печу</u> <u>раків</u> і <u>мовчки</u> <u>стою</u> на одному місці... (М.Ст.) (виражений фразеологічним сполученням з головним компонентом – особовим дієсловом).	3. Петро <u>таки</u> <u>не втерпів</u>, <u>купив</u> хустку (додавання частки так, собі, ніби, наче, як, як не тощо). 4. А ми <u>взяли</u> <u>та й збудували</u> в майбутнє калиновий міст (С.Криж.) (додавання дієслів з послабленим або втраченим лексичним значенням, що наближаються до часток, набуваючи значення раптової, несподіваної дії: <u>давай</u>, <u>взяти й</u> (та, та й)).	б) дієслова з фазовим значенням (початку, тривалості кінця дії) + інфінітив: 1. Кухар <u>перестав</u> <u>гриміти</u> каструлями; в) предикативний прикметник або дієприкметник (<u>радий</u>, <u>готовий</u>, <u>схильний</u>, <u>здатен</u>, <u>повинен</u>, <u>зобов'язаний</u> тощо) + інфінітив: 1. Я <u>радий</u> вам <u>допомогти</u>. Складений іменний: а) абстрактна дієслівна зв'язка <u>бути</u> + іменна частина (іменник, прикметник та ін.): 1. <u>Сашко</u> <u>був добрий</u>. 2. <u>Ніч</u> <u>наче озеро</u> в берегах неба; б) напівповнозначні дієслова ставати, зробитися, залишатися, здаватися, називатися тощо + іменна частина: 1. <u>Іншими</u> <u>стають</u> сучасна новела і роман. 2. <u>Восени</u> <u>Ігор</u> <u>стане студентом</u>.	
---	--	---	--

Варто пам'ятати, що до складу присудка не входить об'єктний інфінітив, який відповідає на питання додатка і співвідноситься з іншим діячем: дієслово-присудок і неозначена форма – різносуб'єктні дієслова. Наприклад: Мама захищала Толі сидіти біля вікна.

////////// СИНТАКСИС ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ В ТАБЛИЦЯХ І ВПРАВАХ //////////

Вправа 1. Ідентифікуйте підмети в реченнях, випишіть їх та схарактеризуйте морфологічне вираження.

- 1) Яка Ви вічна, Господи!
- 2) Я – острів, гострих скель могутня креш.
- 3) Криниця «Лора» – найглибша з криниць.
- 4) Дивляться з вікон старі із будинків.
- 5) Це – моє щоденне свято.
- 6) Та поривають мене на всі боки теплих вагонів підступні цок-цоки.
- 7) І світили усе наді мною дві маленькі зорі.
- 8) Хоробра й боязка, і трепетна, і мила По моїм серцю в мандри вируша.
- 9) Хто випестив оці божествені долоні?
- 10) Оле...оле... – пів імені, пів слова.

Вправа 2. Відшукайте в запропонованих реченнях підмети. Трансформуйте прості підмети в складені, здійсніть відповідну стилістичну реконструкцію речень.

- 1) Ця жінка була бліда...
- 2) Я з обома буваю насторожі...
- 3) І дихати щось не дає...
- 4) Струмок простий твої озолотили ноги.
- 5) Чи ж провидіння знак привів мене сюди?
- 6) Меч і троянда – два полюси, колір шукають один.
- 7) Люди носять дерева на спині.
- 8) Тисяча літ пролетить навскач в вічності по прямій.
- 9) З тобою усе б ми могли понівечити.
- 10) В сумі за тобою був я всі ці дні.

Вправа 3. Підкресліть в запропонованих реченнях присудки, визначте їх структурний тип, укажіть засоби ускладнення.

- 1) Моє майбутнє – втіха для поета.
- 2) Я до кінця одвертий з обома.
- 3) Тебе, як вітер, треба чути вмить.
- 4) Ти будеш перекладене на звуки в гармонії правічному вогні.
- 5) Я буду, як сад, цвісти.
- 6) Зала чекання, зала чекання – душ мимольотне чайне черкання.
- 7) Не раз вже був я молодим.
- 8) Я змію ту чарами візьму за недовгий вік.
- 9) Ти – живиця жива.
- 10) Яка ти часом, доле, безголова.

Вправа 4. Випишіть речення, у складі яких функціонують прості дієслівні присудки, встановіть їх морфологічне вираження.

- 1) Щось до місяця спів затягло.
- 2) Я вами не засмічений.
- 3) Нас просіває на ситечку сили веління святе.
- 4) Поезія – гра із собою.
- 5) А почувався птахою у леті.
- 6) Я не навів іще ладу в мільйонах буденних розмов.
- 7) Й нічого у тому чеканні ніхто уже не одбере.
- 8) Вже переплонує природу й себе.
- 9) Знову у серце піснею-барбі миша шкребе.
- 10) Зір не наших нема.

Вправа 5. Визначте морфологічну форму складеного іменного присудка в реченнях, зробіть висновки про повноту його структури. У виділених реченнях трансформуйте складений іменний присудок у трьохелементний.

- 1) Без любові життя – то пільма.
- 2) Ми усі – рушники у скрині.
- 3) Любов для жінки – випадковість стріч.
- 4) Просто ти – таємнича усмішка весла.
- 5) Краденим кохання не буває
- 6) там кожна скеля – мудра голова.
- 7) ці таємні квіти – символ дому.
- 8) Та ви були не ті.
- 9) Не подушки мої думки – мечі.
- 10) Межисезоння і міжурагання – зала чекання, зала чекання.

ДРУГОРЯДНІ ЧЛЕНИ РЕЧЕННЯ

ОЗНАЧЕННЯ	
Узгоджене: а) власне означення: пов'язане з означуваням, пояснювальним словом зв'язком узгодження (повним – у числі, роді, відмінку); може бути виражене: 1) прикметником (якісним, відносним, присвійним): <i>І. Андрієві думки пливли далі...</i>; 2. <i>Повіяло <u>польовими</u> пахощами</i> (М. Коц.). 2) дієприкметником: <i>Гафійка притулила до печі <u>замерзлі</u> руки</i> (М.Коц.); 3) займенником, співвідносним з прикметником (присвійним, вказівним, означальним): <i>Пройшов <u>наш</u> день</i> (М.Коц.); 4) числівником: <i>Ще <u>треті</u> півні не співали</i> (Т.Шевч.). б) прикладка: пов'язана з означуваням, пояснювальним словом зв'язком неповного узгодження (так званою кореляцією); виражена іменником або субстантивованим словом (у тому ж числі й відмінку, що й головне слово): 1. <i>Світ-казку будує мрія моя</i> (Д.Павл.); 2. <i>Місто <u>Вінниця</u> з кожним роком стає кращим і привабливішим</i> (З газ.).	Неузгоджене: пов'язане з пояснювальним словом зв'язком безприйменникового чи прийменникового слабкого керування або прилягання може бути виражене: 1) іменником у непрямих відмінках (з прийменником і без нього): <i>І сонний гриб в <u>смагдовій кудайці</u> дощу напився і за день підріс</i> (Л. Кост.); 2) особовим займенником 3-ої особи у формі родового відмінка (його, її, їх): <i>Його брови й вуса чорніли</i> (І. Неч.-Лев.); 3) прислівником і дієприслівником (зрідка): 1. <i>Вдома на <u>батька</u> чекав лист здалека</i>; 2. <i>Стрільба <u>лежачи</u> нам здавалась нелегкою</i>; 4) кількісним числівником (зрідка): <i>На уроці математики ми писали цифру <u>дев'ять</u></i>; 5) інфінітивом: <i>Незабаром прийшов наказ <u>розходитися</u></i> (П.Мирн.); 6) сполученням керованого іменника з узгодженим прикметником або числівником: 1. <i>Сон <u>літньої ночі</u> колись мені снився</i> (Л.Укр.); 2. <i>На дорогу вийшов хлопчик <u>років десяти-одинадцяти</u></i> (Ю. Збан.).

ДОДАТОК

Прямий – виражений іменником або субстантивованим словом, займенником, цілим словосполученням у формі: а) знахідного відмінка без прийменника: *Жінки несли їм фрукти, козиний сир* (О.Гонч.); б) родового відмінка без прийменника при дієслові з часткою не (не виконав завдання) або тоді, коли дія переходить на частину предмета (випив молока, купив хліба).

Прямий – виражений іменником або субстантивованим словом, займенником, цілим словосполученням у формі: а) знахідного відмінка без прийменника: *Жінки несли їм фрукти, козиний сир* (О.Гонч.); б) родового відмінка без прийменника при дієслові з часткою не (*не виконав завдання*) або тоді, коли дія переходить на частину предмета (*випив молока, купив хліба*).

ОБСТАВИНА

- **місця** (відповідає на питання *де? куди? звідки?* та означає місце, в якому відбувається дія, або напрямок руху, шлях руху):

Десять за селом, на гонах далеких гасло сонце (А.Гол.);

- **часу** (відповідає на питання *коли? як довго? з якого часу? доки?* та означає час, у який відбувається дія, або вихідний чи кінцевий момент виконання дії):

1. *Ураган лютував з години*. 2. *Сьогодні сніг іти вже поривавсь* (Л.Кост.);

- **способу дії** (відповідає на питання *як? яким способом? у якому стані?* та означає якість дії, стану, ознаки та спосіб їх вияву):

Батько ставився із зневагою до Холода (О.Довж.);

- **міри та ступеня** (відповідає на питання *наскільки? якою мірою?*; характеризує дію чи ознаку за ступенем і мірою їх вияву):

Батько був дуже добрий (М.Вовч.);

- **причини** (відповідає на питання *чому? від чого? через що? з якої причини?* та означає причину настання дії чи ознаки):

Од хвилювання Тетяна не могла спокійно говорити;

- **умови** (за якої умови?):

Не знайшовши броду, не лізь у воду (Нар.творч.);

- **допусту** (відповідає на питання *наперекір чому? всупереч чому? незважаючи на що?* та означає обставину, всупереч якій відбувається дія):

Незважаючи на травень, душно було, як улітку (М.Коц.);

- **мети** (відповідає на питання *для чого? з якою метою? навіщо?*; вказує на мету виконання дії):

Курей тим часом із десяток прийшло напитися води (Л.Гліб.);

може бути виражена прислівником, дієприслівником, іменником (зрідка займенником) у непрямих відмінках із прийменниками чи без них, а також неозначеною формою дієслова, нерозкладним словосполученням прислівникового характеру.

////////// СИНТАКСИС ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ В ТАБЛИЦЯХ І ВПРАВАХ //////////

Вправа 1. Виділіть групу підмета, визначте її склад.

- 1) Я маю честь любити тільки Вас.
- 2) Є ницість висот й недосяжність долин.
- 3) Право слухати горем стає.
- 4) Лише тому матерія – мій ворог.
- 5) Мої вірші тобі – жменя ключів від старого дому.
- 6) Зала чекання – готель для заброди.
- 7) Хай мариться нам серед сивих снігів приручення звірів, ловитва птахів.
- 8) Осінній дощ січе мої діла.
- 9) Всі думки ходять колом старим, як ті гуси.
- 10) Папороть квітне моя.

Вправа 2. Проаналізуйте структуру речення. Відшукайте означення, диференціюйте їх на узгоджені й неузгоджені. Вкажіть речення з прикладами.

- 1) У соборі Нотрдам-де-Парі я тебе поселив.
- 2) В біблейському саду вогкого червня збирати цвіт п'яркої бузини.
- 3) Правда про нас брехні всі обмине.
- 4) У дверці неба визирає Бог.
- 5) В обіймах знову й знов, як того разу, кохане сонце тіла затиха.
- 6) Тче безвиході нить біль святого вірша.
- 7) І знову іскри фейєрверків чешуть в непогамовне серденько моє.
- 8) Іноді в серці поболує мука даремних хвилин.
- 9) Є щастя полону і рабства краса.
- 10) Стидання говорити не зборов.

Вправа 3. Відшукайте групу присудка, виділіть компоненти, які її формують.

- 1) Вона була для мене дитям.
- 2) Нехай тобі сонце прогляне.
- 3) Та викресліть із виборців мене і не пильнуйте зі своїх біг-бордів.
- 4) До мудрого Бераса скіфські книги читати приїдь.
- 5) Чи ж докличусь дівчину мою з-за далеких рік?
- 6) Циганські дукати на плаття нашій ти.
- 7) О ні, не помились, не одрікайся тіла.
- 8) Догорає на сонці акація.
- 9) Якби ж перед всім цим не був я один!
- 10) в смутку дощів світлим сонцем на мене проглянь-но.

Вправа 4. Відшукайте додаток. Визначте його морфологічне вираження, структурний тип, прямий він чи непрямий.

- 1) Береза з тебе сили надіп'є.
- 2) Я в житті наробив так багато дурниць.
- 3) Я про себе відкрив мільон таємниць.
- 4) Я пригрів за життя так багато гадюк.
- 5) Твого «люблю» я уже не злякаюсь.
- 6) Щось казав мені Ангел.
- 7) Минуле я сприймаю без образ.
- 8) І, може, справді пощастить зустрітись в небі і повернутися назад, як дві сніжинки...
- 9) То раптом щось трояндове промовиш.
- 10) Але я не просив копійчини щодня.

Вправа 5. Відшукайте обставини, встановіть їх тип за значенням.

- 1) Хочу з Дарієм випити на брудершафт.
- 2) Я легковажу до перших сивин.
- 3) Тихо серце гримить.
- 4) Я візьму тебе на крила.
- 5) Запахом ходять у сад пироги.
- 6) Чую в темряві днів твоїх рук торжествуюче світло.
- 7) У соборі Нотрдам-де-Парі я тебе поселив.
- 8) Мене востаннє запроси на Свято Жінки.
- 9) Чом в тебе жилка на скроні б'є?
- 10) Як ти світло цвітеш!..

ОДНОСКЛАДНІ РЕЧЕННЯ

Односкладним називається таке просте речення, в якому наявний тільки один головний член, який сам або разом із другорядними членами оформлює предикативність і модальність, а другий відсутній і не визначається із контексту. Головний член як організуючий центр односкладного речення своєю формою може збігатися з підметом або присудком двоскладного речення, але завжди сполучає в собі значення логічного суб'єкта і предиката.

Залежно від наявності або відсутності другорядних членів односкладні речення можуть бути поширеними і непоширеними.

ТИПИ ОДНОСКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ		
Типи односкладних речень	Морфологічні способи вираження головного члена	Приклади
Означено-особові	1 ос. одн. тепер./майб. часу 1 ос. мн. тепер./майб. часу і наказового способу 2 ос. одн. тепер./майб. часу і наказового способу 2 ос. мн. тепер./майб. часу і наказового способу	<u>Лечу</u> над білим полем бездоріж (Л. Кост.). <u>Не забуду</u> ніколи тієї весни. Ідемо мовчки. Скоро півпланети <u>закуємо</u> в панцир асфальтів... (О. Гонч.). <u>Заспіваймо</u> улюблену пісню. <u>Пишеш</u> красиво. <u>Загинеш</u>, серденько, <u>загинеш</u>... (Т. Шевч.). <u>Принеси</u> води. <u>Говорите</u> правильно. <u>Підете</u> сьогодні на концерт? Діти, <u>читайте</u> уважно.
Неозначено-особові	3 ос. мн. тепер./майб. часу форма множини минулого часу й умовного способу	Мову <u>називають</u> акумулятором культури. І <u>прославлять</u> кохання в піснях. <u>Задзвонили</u> до вечерні (Т. Шевч.). Батьків <u>запросили</u> до школи. <u>Понасівали</u> б скрізь квітів...

Узагальнено-особові	2 ос. одн. тепер./майб. часу і наказового способу (рідше – інші особові форми з узагальненим значенням)	<u>Стоїш</u> високо/ – <u>не будь</u> гордим,/ <u>стоїш</u> низько/ – <u>не гнися</u> / (Н.тв.). З пісні слова <u>не викинеш</u> (Н.тв.). <u>Хвалися</u> не родичами-орлами, а своїми ділами (Н.тв.). Добре діло <u>роби</u> сміло (Н.тв.). <u>Учіться</u> , <u>читайте</u> , і чужому <u>научайтесь</u> , й свого <u>не цурайтесь</u> (Т. Шевч.). Що <u>маємо</u> / – <u>не дбаємо</u> /, а втративши – <u>плачем</u> / (Н.тв.). Від добра добра <u>не шукають</u> (Н.тв.).
Безособові	Безособові дієслова особові дієслова в безособовому значенні безособові форми на -но, -то станівник (слова категорії стану) станівник із залежним від нього інфінітивом немає, нема, не було, не буде безособове дієслово у сполученні з інфінітивом	Уже <u>сутеніє</u> . <u>Рвало</u> за серце від дикості й сваволі... (П. Загреб.). <u>Мучено</u> . <u>Мічено</u> . В душу <u>насмічено</u> . Долю <u>обкрадено</u> / й плівку <u>засвічено</u> / (Л. Кост.). <u>Підмито</u> колію. <u>І шкода́</u> саява і тепла (О. Ол.). Там <u>треба шукати</u> любові й миру (Л. Укр.). Краю <u>немає</u> степу голубому (О. Ол.). Все <u>хотілося забути</u> .
Інфінітивні	Незалежний інфінітив	Нас не подолати! Не впізнати отчої хати. Оглянути все навколо! Хіба забути їй ті дні?

////////// СИНТАКСИС ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ В ТАБЛИЦЯХ І ВПРАВАХ //////////

Номінативні (називні)	Іменник (особовий займенник) у Н.в. кількісно-іменне словосполучення у Н.в.	<u>Широчінь</u> ,/ <u>воля</u> /... (О. Гонч.). Травнева <u>ніч</u> ... <u>Яблуні</u> (П. Тич.). <u>От вона</u> , свобода! (О. Гонч.). <u>Ось і знайома стежка</u> . Яка чудова <u>осінь</u> ! Що <u>за</u> прекрасний <u>день</u> ! <u>А даль</u> ! <u>А просинь</u> ! <u>Два роки</u> . А потім школа.
--------------------------	---	--

Вправа 1. Ідентифікуйте та выпишіть односкладні речення. Встановіть морфологічну природу головного компонента.

- 1) Пропечу всі смарагди й агати, Заблукавши у шепоті-спразі...
- 2) Мавко, сльозою ласкавою плаче за шибкою клен.
- 3) Як бентежно про тебе співати, Вітрогнати слова у екстазі!...
- 4) Намова вод відьмарська і таємна...
- 5) Скупаймося!
- 6) І вічна будеш, і уже не вмиш у хижих пальцях п'яного рибалки.
- 7) У тобі кожна ожива іскринка натхненно, а не за дешевий гріш.
- 8) Льонок у літі і льонок в льодах.
- 9) Нас багато, нас багато.
- 10) Хвилини суботні.

Вправа 2. Встановіть тип запропонованих односкладних речень.

- 1) То серця сколихнеш тихеньку віть.
- 2) Слово в пісню переллю.
- 3) Ось вам шампань в льодяному відерці.
- 4) Ненавиджу лизоблюдство!
- 5) В залі чекання за скоєне каюсь.
- 6) Зала чекання.
- 7) Тижби страшенної люди самотні.
- 8) Вогню не злякати.
- 9) ..і страшно, і соромно.
- 10) В вас не буде дітей.

Вправа 3. Диференціюйте особові та безособові односкладні речення.

- 1) Не осуди минулим.
- 2) Останні порухи люблю землі і тіла.
- 3) І сто ночей тобі прийшлося чекати.

- 4) Ждеш од Бога вістей.
- 5) На майдані ні жарту, ні щебету.
- 6) На кон не поставиш гріш дрібен.
- 7) Як весело бути і льодом, і снігом, і дядьком зажуреним цим!
- 8) Для любові нема перепон.
- 9) Свататись треба.
- 10) Будьмо одверті в безмовній грі очей.

Вправа 4. Із запропонованих речень виділіть називні, схарактеризуйте їх.

- 1) Білі мухи.
- 2) Цей надріз на жіночому тілі.
- 3) Форелі наших тіл.
- 4) Озорені олені.
- 5) По містах парубки і дівки.
- 6) Наркота самосаду.
- 7) Ідилія.
- 8) Естампів старих пасторальна овечка.
- 9) Згуба жіноча в утробі царя.
- 10) Любо мені у твоєму саду.

Вправа 5. Згрупуйте подані односкладні речення за морфологічним вираженням головного компонента.

- 1) Може, засну у нічному експресі.
- 2) Нікому ти тут не потрібен.
- 3) Нині греблю прорвало заборонено-зболених тем.
- 4) Як багато жіночого шоколаду у вицвілих сарафан-сафарі!
- 5) Не одірвусь очима од променів чистих твоїх.
- 6) Так хочеться із Вами на розмову!
- 7) Прийду колись сюди з далекої дороги, Нап'юсь.
- 8) Не осуди ні вірності, ні зради.
- 9) Не дивуйся із видом незнайки.
- 10) Устами мені наповідано спражними про щастя за кожним вечірнім вікном.

НЕПОШИРЕНІ ТА ПОШИРЕНІ РЕЧЕННЯ

Вправа 1. Підкресліть головні та другорядні члени речення, виберіть із запропонованих непоширені речення.

- 1) Я – скорпіон.
- 2) Я люблю тебе, люблю, все відрину, все покину, проміняю без жалю.
- 3) Твоє життя, як молода легенда.
- 4) Ці дні такі чудові.
- 5) Забудь його.
- 6) Я ранений був, але не упав.
- 7) Валентина, Валентинка, Молодість моя!
- 8) Кохання було.
- 9) Нехай надвечір'я зоріє.
- 10) Мені ангел накреслив щасливий політ.

Вправа 2. Поширте непоширені речення одночасно означенням, додатком і обставиною.

- 1) Було село й долина.
- 2) Земля горіла і гула.
- 3) І я помер.
- 4) Тремти і боронись, не згоджуйся і муч.
- 5) Стоїш, моя нем'ята материнко.
- 6) Я – мічений.
- 7) Цвітуть батоги.
- 8) Серце горить.
- 9) Вовки ідуть.
- 10) Зал плакав.

Вправа 3. Доведіть, що запропоновані речення поширені.

- 1) Поцвітімо удвох.
- 2) Тихо росте трава.
- 3) Б'ю лати.
- 4) Люблю царицю я.
- 5) є щастя оселі.
- 6) Крокви спинаю.

- 7) У верболозах бродять тумани.
- 8) І плакав май, мов наша доля.
- 9) Любов ця дивовижна.
- 10) Задрімала без тебе душа.

Вправа 4. Оберіть речення, у яких наявна група присудка.

- 1) Бачили б цю пару!
- 2) Він страждав і помирав.
- 3) Далеко.
- 4) Колись і ти так вірила мені.
- 5) Сад освідчився нам.
- 6) Спогади ті жодним зіллям уже не загою.
- 7) Ти її принесла.
- 8) Ти прийшла.
- 9) Я буянив, як міг.
- 10) Як це гірко було!

Вправа 5. Оберіть та проаналізуйте речення, у яких наявна група підмета.

- 1) Абсурд!
- 2) Безумство руху і безумство дій.
- 3) Вже не селяк у домашньому скарбі.
- 4) Вигин срібних ший.
- 5) І вчаться тихі помисли мої ходити вперше стежкою змії.
- 6) Ідуть сніги.
- 7) Казкові гуси.
- 8) Моє «учора» не подає мені руки.
- 9) Пощо усівсь ти між кошари?
- 10) Червоний віхоть світла на снігу.

ПОВНІ ТА НЕПОВНІ РЕЧЕННЯ

Вправа 1. Розмежуйте повні та неповні речення.

- 1) О, цього літа небувалий мед!
- 2) Там – рояль, а у ньому – гомерична гармонія грому.
- 3) Буде над нами місяць з лицем Патріс'ї Каас.
- 4) Висока, як небес нічна глибінь стозірна, тривожна, золота і без-
конечно вірна.
- 5) Хай там і тут стіна.
- 6) І серце єдине...
- 7) Дратівливо скрипить там підлога.
- 8) На цій землі нема для нас надії.
- 9) Тісно на призьбі слави.
- 10) Он за вигоном – всесвіту край.

Вправа 2. Встановіть тип неповних речень.

- 1) Зі мною лиш розхристана душа, а при мені – сопілка і торбина.
- 2) Он Мольєрів томик на столі.
- 3) У межиріччях – надія на броди.
- 4) А ще із брахманами в лабіринтах шахт ублажать священного ска-
рабея.
- 5) Небачено білі у повітрі летять де-не-де.
- 6) Вперше п'яний.
- 7) На очі-липучки похабної морди небесних своїх не підводь, не
підводь.
- 8) Славний ясир на виду у могил!
- 9) Я – під снігами, тільки під снігами.
- 10) І цього сонця помаранч із неба тайстри.

Вправа 3. Перебудуйте неповні речення в повні, зробіть їх синтаксич- ний аналіз.

- 1) Останні айстри восени.
- 2) В вікні глибока ніч.
- 3) Уперше в похміллі.
- 4) Ти обніми мене нічного, як гриф – обірвана струна.
- 5) Я не думав, що це здожене. Через роки.
- 6) Зі мною – днина сіра та думка, як сполохане лоша.
- 7) У томику Шекспіра – засохла квітка – страчена душа.
- 8) Де ж це тепер мій нещасний П'єро?
- 9) Коня! Коня! Півцарства за коня!
- 10) Чекаю на вдалішу осінь, як дехто – на кращу любов.

Вправа 4. Оберіть із запропонованих речень ті, в яких тире стоїть на місці пропущеного члена неповного речення.

- 1) Старезний яр при нашій – скраю – хаті.
- 2) Вже палають печі, у заплаві – крига.
- 3) А в мене – вік озимий і дум про тебе плетиво сумне.
- 4) Це для мене – у горло свинець!
- 5) В жовтні серця межі – золоті пожежі.
- 6) Опущу я в річку на долоні свічку – подивитись маму в крижанім потічку.
- 7) Життя, мов сад, – по колу та по колу.
- 8) Це – музика в природі.
- 9) Озимий вік – непрошена лічба.
- 10) Ніхто не назове вже Україною тебе одну – і грішну, і святу.

Вправа 5. Знайдіть у вірші неповні речення, проаналізуйте їх будову, встановіть тип. Обґрунтуйте стилістичну функцію неповних речень у художньому стилі мовлення.

Неначе рибалка з уловом,
 стою, моя втома ясна.
 Я знаю осяння словом,
 осяння тілом я знав.
 Приліг я, мов заєць у скибі,
 й кудись мене вічність несе.
 Життя моє, щире спасибі –
 за щастя, за горе, за все!...
 За те, що тримало в напрузі
 мене, та дурного не плів,
 за вічно розхристаних друзів
 і вишуканих ворогів.
 За гори, за ріки чудові,
 пустелі, сади навкруги,
 за подих бентежний любові
 й мої перед нею борги.
 За Музу, яка мені сваха,
 болото, що босий місив,
 за того бентежного птаха,
 якого у серці носив.
 За те, що не сіяв я злого,
 що знав і не знав до пуття,
 за раннє осяння словом,
 за пізнє, але каяття.

ПОРЯДОК СЛІВ У ПРОСТОМУ РЕЧЕННІ

Вправа 1. Розмежуйте речення з прямим порядком слів і з випадками інверсії.

- 1) Вже над Збручем надвечір догора.
- 2) Знов світиться біла дорога в зухвалих очах моїх.
- 3) І будуть криничні зорі тобі снитись великі й малі.
- 4) І спадає тихо іній на мої пісні.
- 5) Із жовтневого листя оргій, із багать я тобі надарую гордй безліч пль.
- 6) мій край тремтить, як горобина, як та пташина на льоду.
- 7) Сніги ідуть.
- 8) Цей біоритм смerek.
- 9) Я вирізав ці квіти до ноги.
- 10) Я шукав тебе терпляче по планеті всій.

Вправа 2. Поясніть всі випадки непрямого порядку слів у запропонованих реченнях, обґрунтуйте стилістичну роль інверсії в поетичних творах.

- 1) Від кредиторів любові й життя буде вдалою моя втеча.
- 2) Я тебе від себе відпускаю.
- 3) Дорогий, ніжночуйний, як в Парижі, як в Ніцці, мій солом'яний чубчик на розумній голівці.
- 4) Поринаю знов і знов, як у море, у любов.
- 5) Втіха єдина – напитися найлюбішого із імен.
- 6) Як в спрагу ковток рятівної води, була ти.
- 7) Не в персональні пливуть екіпажі зали чекання святі персонажі, сірих життів уминання, черпання.
- 8) Мені чоло закув холодний лід.
- 9) Й відпливає хатин цих флотилія по Чумацьковім Шляхові в рай.
- 10) Відкричали давно співаки різношерсних пісень.

Вправа 3. У запропонованій поезії знайдіть приклади інверсованих речень, поясніть їх стилістичні функції в художньому мовленні.

Мовчить трава, посолена росою.
У верболозах бродять тумани.
Будь ти трава, неторкана косою,
будь ти трава і так мене мани.
У тобі кожна ожива іскринка
натхненно, а не за дешевий гріш.

Стоїш, моя нем'ята материнка,
впаду грудьми – сховай мене скоріш.

Вправа 4. Трансформуйте інверсовані речення в речення з прямим порядком слів, прослідкуйте, як змінюється смислове навантаження слів.

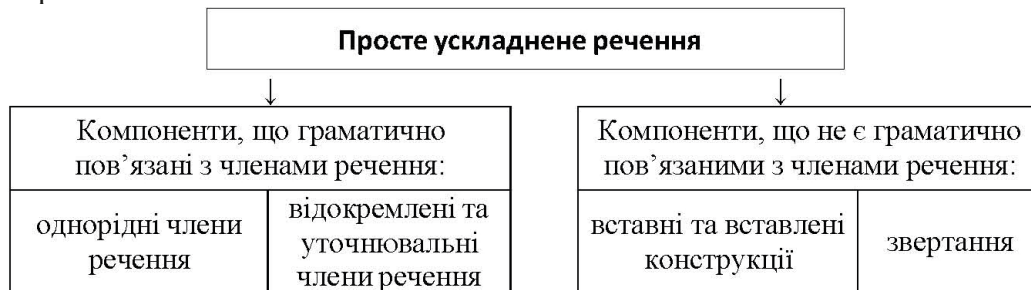
- 1) Вбирає так завзято життя непоказна його краса.
- 2) Цвіте спориш, як сивина на скронях.
- 3) Там до всіх посміхалося щастя земне.
- 4) Здав я удачу свою тимчасову в камеру схову.
- 5) Вицвіли волошки на моїм вікні.
- 6) В жіночих очах я шукав себе світлих і вишень вустами торкався розквітлих.
- 7) Я стомлений стишую крок.
- 8) Куделі срібні носить вітрогон.
- 9) На крижані іскристі береги спадає сон.
- 10) Вже і мої засипав білий сніг стежки дитинства, спогади про школу...

Вправа 5. Зобразіть схематично будову запропонованих речень (дотримуйтеся загальноприйнятої системи виділення формально-граматичних компонентів – підмета, присудка, головного компонента односкладного речення, означення, прикладки, додатка, обставини), поясніть випадки непрямого порядку слів.

- 1) Вже у моїй Григорівці без мене скіфські корони несуть будяки.
- 2) Була мого натхнення ти пір'їною.
- 3) Не раз ще в пісні захлинуся болем я.
- 4) Кинула любима.
- 5) Без тебе і сни розбрелися юрбою, насіяні в душу ретельно тобою.
- 6) Усмішка твоя весела про все мені розповість.
- 7) Приліг я, мов заєць у скибі.
- 8) Косить дощ у липні кучеряві схлипні.
- 9) Стомилося життя мене втішати.
- 10) Дістає до раю цей дим стрункий із мого димаря.

ПРОСТЕ УСКЛАДНЕНЕ РЕЧЕННЯ

Ускладнені речення – особливий структурний різновид простого речення. До них належать речення з однорідними членами, відокремленими та уточнювальними членами речення, вставними та вставленими конструкціями, звертаннями.

За семантичними й граматичними ознаками ускладнені речення перебувають між простими і складними реченнями. З простими їх споріднює функціонування ускладнюючої частини в ролі головних і другорядних членів речення. Із складними реченнями об'єднують синтаксичні відношення, синонімія ускладнених конструкцій з певними групами складних речень.

РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ ПРИ КОМПОНЕНТАХ, ГРАМАТИЧНО ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ЧЛЕНАМИ РЕЧЕННЯ

1. Однорідні члени речення

Однорідними називаються такі члени речення, які виконують однакову синтаксичну функцію та перебувають в однаковому синтаксичному відношенні до спільного для них члена речення: *Почуття людини не пробудили без співчуття, співпереживання, без уміння відчувати серцем найтонші духовні порухи іншої людини* (В.Сух.). Однорідними можуть бути як головні, так і другорядні члени речення.

1.1. Розділові знаки між однорідними членами речення	
Кома між однорідними членами речення	
ставиться:	не ставиться:
1. Між однорідними членами речення не з'єднаними сполучниками: <i>Велика мудрість прихована в приказах, прислів'ях, афоризмах.</i> 2. Перед протиставними сполучниками (а, але, проте, зате, та (= але): <i>Ніч була темна, але тиха.</i>	1. Перед одиничними єднальними та розділовими сполучниками: <i>а) Велика мудрість прихована в приказках і прислів'ях;</i> <i>б) Прийду вдень або ввечері.</i>

3. Між однорідними членами речення, з'єднаними повторювальними єднальними (і, та, й) чи розділовими (то, чи, або) сполучниками: <i>Велика мудрість прихована в приказках, і прислів'ях, і афоризмах.</i> 4. Між кожною парою однорідних членів речення, якщо вони з'єднані сполучниками попарно: <i>Велика мудрість прихована в приказках і прислів'ях, афоризмах і метафорах.</i> 5. При однорідних членах речення, з'єднаних парними сполучниками як... так, не тільки... але й, хоч... але (та), не стільки... скільки перед другою частиною: <i>Велика мудрість прихована як у народних приказках, так і прислів'ях, афоризмах.</i>	2. Перед першим повторювальним сполучником, якщо з нього починається перелік: <i>Велика мудрість прихована і в приказках, і в прислів'ях, і в афоризмах.</i> 3. Якщо однорідні члени речення, виражені стійким словосполученням: <i>Студенти стояли ні живі ні мертві.</i>
<u>1.2. Однорідні та неоднорідні означення</u> Кілька узгоджених означень можуть бути як однорідними, так і неоднорідними. Між однорідними кома ставиться, між неоднорідними – не ставиться.	
Однорідні означення	Неоднорідні означення
1. Характеризують предмет з одного боку (за кольором, розміром, матеріалом тощо): <i>Пливла весна...,¹ на степи-килими сипала стрічки сині, блакитні, жовті, зелені²</i> (С.Вас.). 2. Виступають художніми означеннями (епітетами): <i>Здалека лунало срібне, палке, тужливе щебетання соловейка</i> (Л.Укр.). 3. Стоять після означувального слова: <i>За столом сиділи рядками дівчата та парубки, чорняві, гарні, дорослі та здорові</i> (І.Неч.-Лев.). 4. Друге і наступні означення конкретизують, уточнюють, пояснюють попереднє: <i>Василько мав сьогодні святковий, урочистий вигляд</i> (Ю.Збан.). 5. Поруч стоять прикметник (або дієприкметник), а потім дієприкметниковий (або прикметниковий) зворот: <i>Рівний, залитий сонцем степ одразу принишк</i> (О.Гонч.).	1. Характеризують предмет з різних боків, не можуть бути з'єднані сполучником і: <i>Вона була у чорній хутряній шубці, у білій в'язаній шапочці</i> (А.Гол.). 2. Одне з означень утворює з означувальним словом словосполучення, а друге характеризує це словосполучення як єдину складну назву: <i>Купили зручний письмовий стіл.</i> 3. Одне з означень виражене займенником, а друге – прикметником або дієприкметником: <i>Хто живе в тій убогій хатинці?</i> 4. Перше означення, виражене дієприкметниковим (або прикметниковим) зворотом, а друге – прикметником (або дієприкметником): <i>Написаний учора докладний звіт лежав на столі.</i>

1.3. Розділові знаки в реченнях з узагальнювальними словами при однорідних членах речення

При однорідних членах речення можуть уживатися узагальнювальні слова. Вони є тими ж членами речення, що й однорідні члени, і можуть стояти перед однорідними членами або після них. Виражаються узагальнювальні слова означальними або заперечними займенниками (*всякий, кожний, усе, ніхто, ніщо*), прислівниками місця і часу (*всюди, скрізь, навкруги, завжди, ніде*), іменниками, прикметниками. Вживання двокрапки і тире залежить від позиції узагальнювального слова стосовно однорідних членів речення.

Правила	Приклад
1. Двокрапка ставиться: а) після узагальнювального слова перед однорідними членами, якими закінчується речення; б) після слів , що стоять після узагальнювального слова. 2. Тире ставиться перед узагальнювальним словом, що стоїть після однорідних членів. 3. Двокрапка та тире ставляться: якщо перед однорідними членами речення стоїть узагальнювальне слово, а після них речення продовжується, то перед однорідними членами ставиться двокрапка, а після них – тире.	1. а) <i>Усе було вкрите снігом: і дерева, і дорога, і будинки;</i> б) <i>Можна було викосити в траві всяке птаство, а саме: деркачів, перепілок, куликів (О.Довж.).</i> 2. <i>І дорога, і будинки, і дерева – все було вкрите снігом.</i> 3. <i>Усе: і дерева, і дорога, і будинки – було вкрите снігом.</i>

Примітка. Іноді замість двокрапки після узагальнювального слова може ставитися тире. У таких випадках однорідні члени мають характер побіжного зауваження: *Сьогодні усе для тебе – озера, гаї, степи. І жити спішити треба, кохати спішити треба – гляди ж не проспи (В.Сим.).*

2. Відокремлені члени речення, розділові знаки в реченнях з ними

Відокремлення – це смислове та інтонаційне виділення другорядних членів речення з метою посилення їх змісту та значення, надання їм певної самостійності, а також для пояснення чи уточнення якоїсь частини висловлення. Поняття відокремлення членів речення ввів російський лінгвіст О.М. Пешковський.

Загальними умовами відокремлення є:

- 1) видільна інтонація;
- 2) порядок слів;
- 3) ступінь поширення;
- 4) дистантне розташування по відношенню до пояснювального слова;
- 5) смислове навантаження (виділення);
- 6) характер означуваного слова.

Відокремленими можуть бути тільки другорядні члени речення.

2.1. Відокремлені означення

Відокремленими можуть бути узгоджені (виражені прикметниками, дієприкметниками, прикметниковими та дієприкметниковими зворотами) і неузгоджені (іменниками з прийменниками) означення. Вони, як правило, виділяються комами. Кілька відокремлених означень можуть виділятися за допомогою тире: *З моря здіймалась хмара – чорна, важка, з суворими обрисами, схожа на гірське пасмо* (З газ.).

Відокремлюються:	Не відокремлюються:
1. Означення, виражені прикметниковим чи дієприкметниковим зворотом, якщо стоять після означуваного слова: 1. <i>Плід червоний, соку повен, рвуть маленькі руки</i> (В.Сос.); 2. <i>Гори, охоплені багрянцем, стояли до самого небокраю</i> (О.Гонч.). 2. Означення у будь-якій позиції, якщо вони: а) відносяться до особового займенника: <i>Довго, довго чув я, полонений сном, солов'їну пісню за моїм вікном</i> (В.Сос.); б) мають додаткове обставинне значення (причини, умови, допусту тощо): <i>Знесилений довгою дорогою, кінь зупинився на мить</i>; в) відірвані від означуваного слова іншими членами речення: 1. <i>Налита сонцем і вітрами, хлюпоче веслами весна</i> (М.Ст.). 2. <i>Артилеристи збилися до купи, збентежені і злі</i> (О.Довж.); 3. Непоширені означення, якщо вони стоять після означуваного слова, перед яким є вже означення: <i>Морозний сніг, блискучий та легкий, падав на долоню</i>. (Увага! Якщо такого означення перед означуваним словом немає, то таке відокремлення необов'язкове). 4. Поширені й непоширені означення, які відносяться до відсутнього в означено-особовому реченні займенника-підмета: <i>Іду, чужий самотності й печалі, і сонце усміхається мені</i> (В.Сос.). 5. Неузгоджені означення, якщо вони: а) вживаються після відокремлених узгоджених означень: <i>Невід'ємною частиною обличчя Києва стали квартали новобудов, світлі, з широкими проспектами та бульварами</i> (З газ.); б) стосуються займенника або власної назви: <i>У сатиновій сорочці, у полотняних штанах, він прийшов сюди першим з дружиною і дітьми</i> (А. Шиян); в) за бажанням автора з метою підкреслення їхньої важливості у реченні: <i>Кремезні козаки, в одних кольорових сорочках, чистили коней</i> (М.Коц.).	1. Означення, які стосуються не лише підмета, а й присудка: <i>Я прийшов утомлений, розбитий, мовчазний...</i> (М.Рил.). <i>Увага! Відрізняємо від означень виражений дієприкметником або прикметником присудок, який ніколи не відокремлюється, наприклад: А навкруги вся ніч переповнена розміреним шумом хлібів</i> (О.Гонч.). 2. Означення, виражені прикметниковим чи дієприкметниковим зворотом, що стоять перед означуваним словом і не мають обставинного значення: <i>І дощами вмиті журавлі в блакиті відлітають у тривожний дальній шлях</i> (А.Мал.).

2.2. Відокремлені прикладки

Прикладки як різновид означення можуть відокремлюватись і не відокремлюватись.

Відокремлюються:	Не відокремлюються:
1. Поширена прикладка, що стоїть після пояснюваного слова: <i>Ірина, кранова машиністка, добре оволоділа своєю професією.</i> 2. Поширена прикладка, що стоїть перед пояснюваним іменником і має обставинне значення: <i>Чудовий піаніст, Лисенко надзвичайно тонко й художньо передавав твори Шумана, Шопена, Ліста (В.Дяч.).</i> 3. Поширена й непоширена прикладки, які стосуються особового займенника, незалежно від позиції щодо означуваного слова: <i>І. А він, орел, шумить, клекоче, мов людям розказати хоче про поєдинок у яру (В.Шевчук).</i> 4. Поширена і непоширена прикладки, які стосуються власної назви і стоять після неї: <i>Дядько Максим, залізничник, теж після війни жив у Черкасах (З газ.).</i> 5. Прикладка, виражена власною назвою з уточнювальним значенням при загальній назві: <i>Сільський чабан, дід Свирид, показав та розказав мені, як із тієї солом'яної стрічки бриля шити (Ю.Збан.).</i> 6. Прикладка, яка приєднується за допомогою слова як і має обставинний відтінок: <i>Гордій Байда, як колишній офіцер, розумівся на військовій справі (П.Панч).</i> 7. Прикладка, що приєднується за допомогою слів тобто, або, чи, як-от, так званий, на ім'я, на прізвище, родом, наприклад: <i>Атоли, тобто кільцевидні коралові острови, траплялися на їхньому шляху все частіше.</i>	1. Прикладка, яка стоїть перед пояснюваним іменником і має тільки означальне значення: <i>Студентка сільськогосподарського інституту Надія добре уявляла своє майбутнє.</i> 2. Прикладка, яка означає «в ролі кого або чого виступає предмет»: <i>Як представник і керівник радикальної партії Франко багато роз'їжджав по Галичині, виступав на селянських вічах (О.Дей).</i>

Примітка. Поширена прикладка виділяється за допомогою тире, якщо вона: а) має уточнювальне значення і перед нею можна поставити *a саме*:

*Винуватці тої катастрофи – **два хлопчики літ семи-восьми та п'ятиліток-дівчинка** – наче не чули сердитого матеріного поклику (М.Коц.);*

б) стоїть у кінці речення і стосується іменника (вживається для того, щоб прикладка не сприймалась як однорідний член речення): *Ти живеш у Києві – **прекрасному й чарівному місті** (Ю.Смол.).*

Якщо за умовами контексту після відокремленої прикладки має стояти кома, то друге тире не ставиться: *І здавалось йому, що попав він в інший світ – у **чудний і невідомий храм**, і в тихім, радіснім спокої спочивала душа його (М.Івч.).*

2.3. Відокремлені обставини

Відокремленими можуть бути обставини, виражені дієприслівником, прислівником, дієприслівниковим зворотом, іменниками з прийменниками.

Відокремлюються:	Не відокремлюються:
1. Обставини, виражені дієприслівниковим зворотом, незалежно від їх позиції у реченні: <i>Шуміло море, виграючи на сонці, ваблячи зір заспокійливим синім простором</i> (О.Гонч.). 2. Обставини, виражені одиничними дієприслівниками, якщо означають додаткову дію, причину, час, умову: <i>Дівчата йдуть, співаючи, з ланів</i> (Л.Укр.). 3. Дві і більше обставини, виражені одиничними дієприслівниками зі значенням способу дії: <i>Вогонь підбирався все ближче й ближче,¹ полохливі язики полум'я то здіймалися в повітря, то падали ниць, розвихрюючись, випаляючи довкола усе до чорного тла².</i> 4. Обставини, виражені сполученням іменника з прийменниками: незважаючи на (відокремлюються завжди), всупереч, наперекір, на відміну від, залежно від, завдяки, внаслідок, у зв'язку з, згідно з, відповідно до, за браком та ін. (за бажанням автора; якщо значно поширені або відсутній тісний зв'язок із основною частиною речення): <i>Всупереч зовнішній легковажності, Люба напрочуд чесно уміла зберігати таємниці</i> (О.Гонч.). <i>Але: Все сталося всупереч передбаченню.</i> 5. Поширені й непоширені обставини (місця, часу тощо), виражені прислівниками чи іменниками, які уточнюють попередню обставину: <i>На самій горі, понад шляхом, маячив білий прапор.</i>	1. Дієприслівникові звороти фразеологічного типу: <i>Миколка цілий день працював не покладаючи рук.</i> 2. Обставина, виражена дієприслівниковим зворотом, на початку якого стоїть підсилювальна частка і (й): <i>Можна помилятися й маючи результати досліджень.</i> 3. Обставина, виражена одиничним дієприслівником, яка означає спосіб дії та стоїть після присудка: <i>Художник працював сидячи.</i> Такі дієприслівники за своїм значенням наближаються до прислівників. 4. Обставина, виражена дієприслівниковим зворотом, якщо тісно пов'язана за змістом із присудком: <i>Солдати стояли не зводячи з команди очей.</i> 5. Обставини, виражені дієприслівниковими зворотами, на основі яких утворилися вирази починаючи з (такого-то часу), виходячи з (=на підставі), зважаючи на (=в залежності від) та ін.: <i>Починаючи з 16 сторіччя Середнє і Нижнє Подніпров'я стали називати Україною. Але: У статті все треба змінити, починаючи з мети.</i>

2.4. Відокремлені додатки

Відокремлюються:	Приклади
1. Якщо вони вживаються із словами <i>крім, окрім, окрім, замість, включаючи, навіть, особливо, на відміну від, за винятком, особливо, зокрема, часто</i> і мають значення включення, виключення або заміщення	1. <i>Микола, замість панського лану, вийшов на поле</i> (І.Неч.-Лев.). 2. <i>Усі дерева парку, за винятком кількох старих дубів, уже вкрилися зеленим листом</i> (О.Гонч.).
2. Коли вони виступають у ролі уточнювального члена речення; при них можуть стояти слова <i>тобто, цебто, а саме</i>	<i>Я бажаю поетові дальшого росту, тобто поширення і поглиблення тематики, нових досягнень у формі</i> (М.Рил.).
3. Додатки з приєднувальним значенням, при яких вживаються в тому числі, наприклад, при чому	<i>Студенти I курсу склали успішно екзамен з усіх предметів, у тому числі з історії.</i>

РЕЧЕННЯ З ОДНОРІДНИМИ ЧЛЕНАМИ

Вправа 1. Випишіть речення з однорідними компонентами, графічно виділіть їх (дотримуйтеся загальноприйнятої системи виділення формально-граматичних компонентів – підмета, присудка, головного компонента односкладного речення, означення, прикладки, додатка, обставини) та з'ясуйте способи й засоби їх поєднання.

- 1) Я можу з ума звести, зійти і про все забути.
- 2) Треба знати жінку не на половинку.
- 3) Я прийду, процілюю тебе хризантемно, прошепчу тебе благоговійно.
- 4) Ти прости мені, Боже, ніде ще не прощений гріх.
- 5) Зречімося тіл в п'янім дрижанні риб на кладовищі зелені і лілій.
- 6) Будь ти трава, неторкана косою.
- 7) Кохана, ти і вітер дуже схожі.
- 8) Не щезне за даллю цей твій сумновеселий, нерозважний ідальго.
- 9) Я подарую тобі криницю, обтуливши її виноградом з усіх боків.
- 10) Очі, як волошки сині, милі, голосні.

Вправа 2. Відшукайте у запропонованих реченнях однорідні компоненти, з'ясуйте наявні між ними семантико-синтаксичні відношення. Поясніть пунктуацію при однорідних компонентах.

- 1) Прости за розлуки, за пізні листи, за ночі безсонні, тривожні...
- 2) Мене чекають досвіток і ніч, і запахи заросеної стежки, усі жінки чекають, ясна річ, гаптуючи жаркі свої мережки.
- 3) Не доспав своєї нічки, та сміється ранку сонях.
- 4) В камеру схову не знаю вже коду, в залі чекання чекаю Джоконду.
- 5) Знову укупі і знову чекають в залі чекання Авель і Каїн.
- 6) Хочу знаки небес на гранітах писать, на гранітах, а не на ситці.
- 7) Мені до серця заплелись хміль дикий і ожина.
- 8) Хміль дикий і ожина.
- 9) Ще й досі чую крик і дим в мелодії колядки.
- 10) Я знову їду на Дунай, у скіфські далі.

Вправа 3. Перетворіть речення з однорідними компонентами на такі, щоб при однорідних компонентах були узагальнювальні слова, поясніть уживання розділових знаків.

- 1) В дитинстві далекім я вміти хотів приручення звірів, ловитви птахів.

////////// СИНТАКСИС ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ В ТАБЛИЦЯХ І ВПРАВАХ //////////

- 2) Я – стріляний і січений, яскравий, непомічений.
- 3) Не скаже ні філософ, ні поет.
- 4) Йду у темні бори, поспішаю крізь нетрі, яруги.
- 5) бути в той вечір сніжинкою, влетіти у душу, втекти у сльозу.
- 6) Стане з мене хвиля голуба і морський пісок.
- 7) Ліс повен смутку і печалі, як очі вранішні твої.
- 8) Баба Наталя зсохлася вся, ховається од сусідів.
- 9) Центуріон чи монгол-кипчак нагаєм жене ясноблакитних кобил.
- 10) Уже не схотіла звичайною жінкою уносити в тіло і пекло, й грозу.

Вправа 4. Розставте розділові знаки в реченнях з однорідними членами.

- 1) І спалить все та хмара грозова і свічі мрій і прохолоду льону.
- 2) Розчаруватися потому обнявши лиш берези стан опівночі прийти додому і засинати знов самому й зітхнуть цілуючи тюльпан.
- 3) Нап'юсь твого тепла нап'юсь до божевілля зберу і не зберу ці маки п'яних губ.
- 4) Тремти і боронись та щастя в обороні ніколи не знайди.
- 5) Я ворогові й другові був рад через обох не раз ковтав серцеве.
- 6) Шахтар народивсь для забою сидіти самому в норі.
- 7) Не відштовхуй мене погуби мене ніжно руками.
- 8) Ти вийшла із ретро й повернешся в ретро.
- 9) А так усю ніч мене мучили кречети кричали прохально в пекучій крові.
- 10) Од світлого слова устами тремти та не приручайся будь вільною ти.

Вправа 5. Поширте запропоновані речення однорідними другорядними членами.

- 1) Не догми програмні, як заповідь Крішні, а ставлю любов там.
- 2) Прислухайся, горшками не грими.
- 3) Колорадських жуків окупація.
- 4) Я – в партіях не зсучений, князьками не приручений, як в лісі граб, покручений.
- 5) Я з кожною заручений і кожному доручений.
- 6) Дивилась й дивилась очима уважними, була уві сні і стояла над сном.
- 7) Читала ти замурзаний роман, зітхала над п'янкими сторінками.
- 8) І над тобою нахилився Пан, у пазуху забратись хтів руками.
- 9) І визирали з-під соломи кіс твоїх грудей невинні небожата.
- 10) Із мосту я у дивну річку кинусь.

Речення з відокремленими другорядними членами

Вправа 1. Виявіть відокремлені означення, аргументуйте необхідність їхнього відокремлення.

- 1) Подай надію золоту не на любовні сіті – поцілуватись на льоту і щезнути у світі.
- 2) Ось Вам дорога, краща готелю, довша за вічність, коротша за смерть.
- 3) Мовчить трава, посолена росою.
- 4) І ходить місяць над тим селом, біліший за молоко.
- 5) Може, справді живе вона темно, обнімаючи гірко, таємно, виглядаючи мужньо, недремно...
- 6) Будеш, наляканий пусткою, ніжних шукати долонь.
- 7) Ота, достославна, з мільйоном жарин, хіба сюди зайде жура із журин?
- 8) А юний бігун, аж зарошений бігом, всміхнувся мимольотом усім.
- 9) Та кривавий місяць над рікою – серце ночі, вирване рукою.
- 10) Мені назустріч ранок вируша, дібров глибоких мова яструбина.

Вправа 2. Відшукайте відокремлені компоненти, підкресліть їх (дотримуйтеся загальноприйнятої системи виділення формально-граматичних компонентів – підмета, присудка, головного компонента односкладного речення, означення, прикладки, додатка, обставини). Обґрунтуйте необхідність відокремлення.

- 1) Зазнавши і зваби, і згуби, знайшовши для цього слівце, усе ж був я кимось любий...
- 2) Як зирить у шибу, неначе крізь грати, неголений інвалід.
- 3) З підпаленої місяцем стодоли нести тебе, як злодій, на руках.
- 4) Я боязко пускаю серце вглиб, шукаючи твоїх казкових ліній.
- 5) і прийде він, не боячись прокльону.
- 6) Дорогого кличу свідка – Клена.
- 7) Хочу, беручи історії гребінець, не лиш голосить.
- 8) Може, знову, наснивши далеч свою, десь народимось я і Троя.
- 9) На гасла глухий і душевно порожній, уже лиш в цілунку буваю тривожний.
- 10) З тобою гомоню, цілуючи долоньки.

Вправа 3. Випишіть відокремлені обставини, встановіть їхню морфологічну природу.

- 1) І будеш в пам'яті легка, як лісова дорога, і сятимеш здалека, як зірка вечорова.

////////// **СИНТАКСИС ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ В ТАБЛИЦЯХ І ВПРАВАХ** //////////

- 2) Даремно, побачивши тебе, кричати «ура».
- 3) Щось в тобі таке дитяче, в затінкові вій.
- 4) Казкових начитавшись книжок, всі виробили звички антивовчі.
- 5) Тулися щокою до мого словечка, всміхаючись тайні.
- 6) Міст дримає, мов лелека.
- 7) Тут заблукавши, не сахнись, кохана.
- 8) І, наче присоливши давню рану, іскринками життя жаріє глід.
- 9) Проситься тіло до рук, як в павутину.
- 10) Торуючи свою жіночу путь, не обпали сльозами рідні вії.

Вправа 4. З'ясуйте, яким відокремленим компонентом ускладнені речення, поясніть умови відокремлення.

- 1) Немов корова, в ній диха вода – свята корова віків.
- 2) Ім'я є на світі єдине, недосяжне, як мрія, високе моє, лебедине – Марія!...
- 3) У дверці неба визирав Бог – уяв дитячих Світлий Перебендя.
- 4) Пристань остання мого шукання – зала чекання.
- 5) Вмирають брехні псів – номенклатури буди і городів.
- 6) Холодно їй – скрипці моїй.
- 7) Тепла нам залишилось небагато – морози ранні та їдка роса.
- 8) Люблю печаль осінніх вечорів – коштовну одіж, скинуту вельможно.
- 9) Гортаю сніги – листки календаря.
- 10) Дивлюся у майбутнє я з відкритими очима – хлопчик Кай.

Вправа 5. Доповніть речення відокремленими додатками, використовуючи різні присєднувальні слова, поясніть вживання розділових знаків в утворених реченнях.

- 1) Як мій щоденний хліб й моє солодке горе, цю жінку я люблю.
- 2) Я вірш, мов цигарку, у роті катаю.
- 3) На цій землі нема для нас пощади.
- 4) Він грав Ромео.
- 5) Я орав божевільні городи.
- 6) Читаю Біблію.
- 7) Роздягаю тебе щодня, п'ю із тебе солодкий яд.
- 8) А в вихідний цибулю ніс з базару, підлогу мив, в кімнатах прибирав.
- 9) Цілуючи калину у уста, ялині шепче легковажне слово.
- 10) Колись і я вмів фарбувати тишу.

РЕЧЕННЯ З КОМПОНЕНТАМИ, ГРАМАТИЧНО НЕ ПОВ'ЯЗАНИМИ З ЧЛЕНАМИ РЕЧЕННЯ

РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ ПРИ КОМПОНЕНТАХ, ГРАМАТИЧНО НЕ ПОВ'ЯЗАНИХ З ЧЛЕНАМИ РЕЧЕННЯ

Просте речення може ускладнюватися не тільки однорідними та відокремленими членами, а й словами, які не є членами речення. До них належать звертання, вставні і вставлені конструкції, які ускладнюють речення додатковим повідомленням і використовуються для того, щоб привернути увагу до повідомлення або передати своє ставлення до нього. Компоненти, граматично не пов'язані з членами речення, на письмі виділяються розділовими знаками (кома, тире, дужки), а в усному мовленні – відповідною інтонацією.

1. Розділові знаки при звертанні

Звертання – це слово або сполучення слів, яке називає особу чи предмет, до яких звернене мовлення.

Звертання найчастіше виражається іменником у кличному відмінку (*земле, батьківщино*) або іменником чи іншою частиною мови у формі називного відмінка: *Червона калина, чого в лузі гнешся?* (Нар. пісня). Воно буває непоширене (без залежних слів) і поширене (із залежними словами). Вживається звертання на початку, всередині або у кінці речення.

Правила	Приклади
1. Звертання виділяються комами разом із словами, що відносяться до них.	1. <i>Думи мої, думи мої, лихо мені з вами!</i> (Т.Шевч.).
2. У складі поширеного звертання займенники ти, ви комами не відділяються.	2. <i>Слово, моя ти єдина зброє! Ми не повинні загинуть обоє</i> (Л.Укр.).
3. Частки о, ой , що стоять перед звертанням, не відділяються комою.	3. <i>О краю мій, найкращий між краями, Зруйнований та знищений катями!</i> (П.Граб.).
4. Після звертання, що вимовляється з окличною інтонацією, ставиться знак оклику, а наступне слово пишеться з великої літери.	4. <i>Мій народо! Темний і босий! Хай святиться твоє ім'я!</i> (Є.Плужн.).

2. Розділові знаки при вигукіх та звуконаслідувальних словах

Правила	Приклади
1. Вигуки від інших членів речення, як правило, відділяються комою.	1. <i>О, скільки у тобі краси, життя моє незгасне</i> (В.Сос.).
2. Вигуки чи звуконаслідувальні слова, що вимовляються з виразною окличною інтонацією, відділяються знаком оклику.	2. <i>Агов! – чути здалеку Явтухів голос</i> (Ю.Ян.). <i>Ах, розбійнице! Тепер білка знищить не одне гніздо</i> (О.Коп.).

3. Вставні та вставлені конструкції

Вставними називаються такі слова, словосполучення і речення, за допомогою яких мовець виражає своє ставлення до змісту висловленого.

Вставленими називаються слова, словосполучення і речення, що вводяться в основне речення з метою пояснення, уточнення або побіжного доповнення його змісту. Такі конструкції збагачують, доповнюють зміст основного висловлювання.

3.1. Найуживаніші вставні слова та сполучення слів

Виражають:	Приклади
1. Модальну оцінку: а) впевненість, можливість, вірогідність	<i>безсумнівно, безперечно, безумовно, само собою зрозуміло, справді, без сумніву, зрозуміло, правда, звичайно</i> та ін.
б) Невпевненість, сумнів, неможливість	<i>здається, либонь, мабуть, слід гадати, можливо</i> та ін.
3. Почуття людини – радість, здивування, задоволення, обурення, співчуття тощо	<i>на щастя, на радість, на жаль, на превеликий жаль, на сором, як на біду, як навмисне, чого доброго, дивна річ, грішним ділом</i> та ін.
4. Джерело повідомлення	<i>по-моєму, по-твоєму, кажуть, за словами..., на думку..., як відомо, за даними..., за визначенням...</i> та ін.
5. Порядок викладу думок	<i>по-перше, нарешті, отже, таким чином, одним словом, можна сказати, між іншим, наприклад, проте, крім того, передусім</i> та ін.
6. Звертання до співбесідника з метою привернути його увагу до повідомлюваного	<i>розумієте, чуєте, уявіть собі, зрозумійте, слухайте, погодьтеся, бачите, дозвольте, даруйте, пробачте, прошу Вас, вибачте</i> та ін.

3.2. Розділові знаки при вставних конструкціях

На письмі вставні конструкції виділяються комами: *Здається*, сьогодні буде дощ.

Але: не є вставними й, отже, не виділяються комами такі слова: ніби, нібито, мовби, мовбито, немовби, наче, неначе, все-таки, адже, от, навіть, майже, між тим, у кінцевому результаті, буквально, при цьому, при тому, тим часом, до того ж та ін.

3.3. Розділові знаки при вставлених конструкціях

Вставлені конструкції на письмі виділяються комами, дужками, тире, комами з тире.

Правила	Приклади
1. Комами виділяються невеликі за розміром вставлені речення, передусім ті, що приєднуються за допомогою сполучників.	1. <i>Звали нашого діда, як я вже потім довідавсь. Семіном (О.Довж.).</i>
2. Дужками виділяються вставлені слова, словосполучення та речення, коли вони становлять принагідні авторські зауваження, пояснення окремих слів або уточнюють зміст основного речення. Такі конструкції вимовляються пониженим тоном.	2. <i>Для того щоб навчитися гарно говорити у вузькому колі (про це вже йшлося у першій частині книги),¹ треба вміти бачити, слухати й запам'ятовувати все нове й цікаве.</i>
3. Тире ставиться з обох боків при вставленому реченні, коли воно має характер важливого додаткового повідомлення і є потреба виділити його з основного. Таке вставлене речення вимовляється підвищеним тоном.	3. <i>Свиридович – так звали начальники усі в депо – майже ніколи не ходив, а бігав (Гр.Тют.).</i>
4. Кома та тире ставляться , якщо на місці розриву основного речення повинна стояти кома. Такі конструкції вимовляються пониженим тоном.	4. <i>Жила удова з дітьми у хатці, – навіть би й хаткою узивати не годилося – хижкою,¹ – і стояла удовина хатка на луці під горою² (М.Вовч.).</i>

РЕЧЕННЯ З ВСТАВНИМИ ТА ВСТАВЛЕНИМИ КОНСТРУКЦІЯМИ

Вправа 1. Відшукайте вставні компоненти, схарактеризуйте їхні структурні й семантичні особливості.

- 1) Уже минуле стало сон-травою, а може, і життя, як сон-трава.
- 2) Можливо, всіх вас гуртом я перевезу у рай, і безкоштовно.
- 3) Здається, не бачились ми вже віками.
- 4) Хай занесе мене снігом, побачите, аж до димаря.
- 5) Хай я пізнаю, до речі, істину знову із букваря.
- 6) Я так тяжко, як бачите, сумую серед цієї зими...
- 7) Вже поминуло, даруйте, із тисячу років.
- 8) Березень хвацько футболить, як кажуть, м'ячами.
- 9) Перше кохання бунтує, на щастя, цвісти.
- 10) Мати, безсумнівно, діждеться студентських вакацій, сина зустрине.

Вправа 2. Розставте розділові знаки в реченнях зі вставними конструкціями.

- 1) А я скидаюсь на вітряк мабуть.
- 2) Цим немало як кажуть ослабив себе.
- 3) Може я справді чогось дочекаюсь.
- 4) Але цього разу мабуть інше місце собі заб'ю і не сяду до Ноя.
- 5) Я не шукав корони й булави тому мабуть зберіг донині сили.
- 6) Й здається такого вже не буде.
- 7) Може саме в цей день люстро випаде в тебе із рук.
- 8) Любити не уміючи прощати напевне можна але що це дасть?
- 9) Не склалася бач родина.
- 10) Нікому я про них не звідав тайну мабуть уперше будучи скупим.

Вправа 3. Прокоментуйте пунктуацію в запропонованих реченнях.

- 1) Вона – у краплях золото відлите (хтось дума, очевидячки, про нас).
- 2) Але я тут свій, знаю, – без ірпінської прописки і бозна з якого краю.
- 3) Може, справді вона незаконна – ця невчасна, палюча, іконна, ця болюча, пекуча, спокутня, не сьогоднішня і не майбутня.

- 4) Такій ось – неприховано хороший, такій ось – ув очах її ношу – ступаючи по голосній пороші, я принесу букетик споришу.
- 5) печальні вуста калини нас не оббрешуть, ні.
- 6) Ой, чого це, чого мені ноша серця тяжка?
- 7) О, чом за цими буднями проклятими Все постає, як кажуть, без прикрас!..
- 8) В країні, де «зять», кажуть, гарем, ну, хіба не кіно?
- 9) Може, справді живе вона темно, обнімаючи гірко, таємно, виглядаючи мужньо, недремно...
- 10) Я народився, значить, все гаразд: гора тепер прийде до Магомета.

Вправа 4. Ускладніть запропоновані речення різними за значенням вставними компонентами, поясніть вживання розділових знаків.

- 1) Та замість мене вірші і листи по небу пишуть котики вербові.
- 2) Поезія – це оправдання вбивці.
- 3) Яка солодка лють очей коханих!..
- 4) Цвіте спориш.
- 5) Мене не взято у вітрильник Ноя.
- 6) Я морем був для тебе.
- 7) Це світлих тіней гроно.
- 8) Торкало в серце щось таке, як тятива.
- 9) Уже в садках обтрушуються глеки.
- 10) Тепер цвіте в моїм осіннім полі петрів батіг, петрів батіг, батіг...

Вправа 5. Ускладніть запропоновані речення вставленими компонентами, поясніть їхні стилістичні функції та вживання розділових знаків.

- 1) Ти вибрала світлу мить у океані дощу замість мого в зорях плаща, циганського і нічного.
- 2) Бо прощати нічого.
- 3) Лишив лише уперті чорнобривці.
- 4) Поезія – це механізм нудьги.
- 5) Здається, що люблю-не налюблюсь, а бідне серце згризло самотою.
- 6) Дні будуть гострі й щасливі.
- 7) Вовки приходять у село вночі, удень для них там нічого робити.
- 8) Я ж вожу в голові непотрібний мільйон, ще й в дірявім човні, загубивши зопалу весла.
- 9) Ці лебеді чому не відлетіли?
- 10) В вікно бурулька наставляє кріс.

РЕЧЕННЯ ЗІ ЗВЕРТАННЯМИ

Вправа 1. Поясніть пунктуацію в запропонованих реченнях.

- 1) Не прощай ні собі, ні мені... Таємнице моя! Обережна моя, без-бережна..
- 2) А щоб ти, дочко, сказалася!
- 3) Читай, моя мріє!
- 4) Цар смітників й бузинових цариць, жодна гроза не зігне тебе ниць.
- 5) Бузино, бузино, чарівнице моя – бузино!.. Як стомилась душа від пера, від числа, від лінійки!.
- 6) До Вас, моя квітко, мовчазно торкаюсь губами і прошу прощення, не маючи зовсім вини.
- 7) Утрачена зірко, тебе я не кликав за свідка.
- 8) Читаю Біблію в бажанні всім іншим переповісти шлях у спасен-ному вигнанні й не можу, Господи, прости!
- 9) Літа мої, куди це ви, літа?
- 10) Траво цілюща, тишишся в обнові?

Вправа 2. Розставте розділові знаки в реченнях зі звертаннями.

- 1) Вересоньку винний розчинись льохами дай покаячую сівши за столами.
- 2) Врятуй мою любов од самоти природо.
- 3) Господи обійми!
- 4) Життя моє щире спасибі за щастя за горе за все!...
- 5) Квітню-легіночку квітко в сповиточку я вберу для тебе вишиту сорочку.
- 6) Неначе рибалка з уловом стою моя втома ясна.
- 7) Ой лютенюку-лютню вітре-перепутню дай мені забути любов не-забутню.
- 8) Ой, січню мій січню запали мені свічку.
- 9) Травничку-травино сонячна дитино для кого старасш кучеряве віно?
- 10) Червінчику-червню не води по терню босоноге щастя крізь діброву темну.

Вправа 3. Ускладніть запропоновані речення непоширеними та поширеними звертаннями, щоб продемонструвати можливі варіанти їх розміщення.

- 1) За усе прости, не дай згоріти серцю від любові.
- 2) О, не питай одважної любові!
- 3) мене накрила в березні зима.
- 4) Страчений давно я, утрачений тобою і всіма.
- 5) Зовеш мене, як вогнище далеке, таке знайоме і таке чуже.
- 6) Чужим серцям, чужій сирітській долі віддав я все, нічого не беріг.
- 7) Ти можеш лист хустинкою зібгати.
- 8) Хай землю глеки б'ють солодким боєм.
- 9) Засяймо ще обоє.
- 10) Ти вибрала мільонера.

Вправа 4. Відредагуйте граматичну форму звертань у запропонованих реченнях, пригадайте особливості утворення кличного відмінка іменників.

- 1) Чого іще, душа моя уперта?
- 2) Я вас люблю, мої майбутні люде.
- 3) Все гаразд, мій любисточок.
- 4) Прощавай, незабутня дорога!...
- 5) Дівчина в блакитному, прокинься!
- 6) Дівчина у чорному, засни...
- 7) Смуток річки осінньої, не жури, не жури.
- 8) Господь! Непам'ять сохрани!
- 9) Як безсонний літак, я чекаю твоїх вогнів, любов.
- 10) Не брехать у тебе я навчився, любя подруга, а мовчати на правдивість слів.

Вправа 5. Перебудуйте речення так, щоб підмети стали звертаннями, запишіть утворені речення, проаналізуйте, як змінилася синтаксична структура речень.

- 1) Кохання прибува.
- 2) Сохне квітка по гомоні, по далеких пташках.
- 3) Доки мене пектиме усмішка бліда?
- 4) Випало з конверта забуте фото, вислане колись.
- 5) Минуть літа своїм пташиним летом.
- 6) Так само з книги вітер б'є у груди.
- 7) Це по мені вітрила б'ють блакитні.
- 8) Розкричалася в серці весна.
- 9) Чом тепер чуже це передмістя?
- 10) Відквітує твоя сивина.

СХЕМА СИНТАКСИЧНОГО РОЗБОРУ ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ

1. *Речення просте*; тип за метою висловлювання (розповідне, питальне, спонукальне) та емоційним забарвленням (окличне, неокличне).
2. За характером вираження відношення змісту до дійсності (стверджувальне, загальнозаперечне або частково заперечне).
3. За наявністю головних членів речення (двоскладне або односкладне, тип односкладного).
4. За наявністю другорядних членів речення (поширене чи непоширене).
5. За наявністю необхідних за змістом членів речення (повне чи неповне).
6. За наявністю ускладнень (неускладнене або ускладнене, вказати засоби ускладнення).
7. Група підмета і група присудка.
8. Головні члени речення:

- 1) підмет: а) простий чи складений; б) відповідає на питання; в) морфологічний засіб вираження (структурний тип складеного підмета);
- 2) присудок: а) простий дієслівний, складений (дієслівний, іменний, прислівниковий) чи складний; б) відповідає на питання; в) морфологічний засіб вираження; г) узгодження присудка з підметом.

У *складеному дієслівному присудку* визначити: а) допоміжне дієслово і суб'єктний інфінітив; б) граматичне значення допоміжного дієслова (час, спосіб, вид); в) до якої семантичної групи належить допоміжне дієслово.

В *іменному і прислівниковому складеному присудку* визначити: а) зв'язку і призв'язковий член; б) граматичне значення, що виражає дієслово-зв'язка (спосіб, час).

У *ускладненому присудку* визначити: а) компоненти, які є повнозначними частинами мови і зв'язку (якщо вона є); б) структурно- семантичний різновид складного присудка.

9. Другорядні члени речення:
 - 1) додаток: а) відповідає на питання; б) прямий чи непрямий; в) морфологічний засіб вираження; г) до якого слова (члена речення) відноситься і як з ним зв'язаний (тип підрядного зв'язку, смислові відношення);
 - 2) означення: а) відповідає на питання; б) узгоджене чи неузгоджене; в) морфологічний засіб вираження; г) до якого слова (члена речення) відноситься і як з ним зв'язане (тип підрядного зв'язку, смислові відношення);

- 3) прикладка: а) поширена чи непоширена; б) морфологічний засіб вираження; в) препозитивна чи постпозитивна; г) до якого слова (члена речення) відноситься і як з ним зв'язана (тип підрядного зв'язку, відношення);
- 4) обставина: а) відповідає на питання; б) яка за значенням (способу дії, міри і ступеня, місця, часу та ін.); в) до якого слова (члена речення) відноситься і як з ним зв'язана (тип підрядного зв'язку, відношення).
10. Порядок слів у реченні.
11. Пунктуація (після якого слова поставлено розділовий знак, чому).

**Однорідні члени речення аналізуються
після другорядних членів за такою схемою:**

1. Вказати однорідні члени речення (кількість рядів).
2. Які члени речення виступають однорідними.
3. Поширені чи непоширені.
4. На яке питання відповідають.
5. До якого слова відносяться (кожен ряд).
6. Якими частинами мови виражені.
7. Якими сполучниками зв'язані (чи без сполучників).
8. Узагальнююче слово: а) місце узагальнюючого слова щодо однорідних членів, якою частиною мови виражене; б) яке поняття по відношенню до однорідних членів означає (широке родове, найближче родове, ціле в його відношенні до складових частин).

**Звертання аналізуються
після другорядних членів речення за такою схемою:**

1. Вказати звертання (якщо їх кілька, виділити кожне).
2. Адресат, до якого спрямована мова.
3. Спосіб вираження звертання.
4. Місце звертання у реченні.
5. Різновид звертання за емоційним забарвленням.

**Вставні і вставлені слова, словосполучення й речення
аналізуються після другорядних членів речення за такою схемою:**

1. Тип за обсягом (вставне, вставлене слово, словосполучення, речення).
2. Що виражає (емоційну оцінку повідомлюваних фактів, достовірність, недостовірність, додаткове повідомлення, побіжне асоціативне зауваження тощо).
3. Засіб вираження (модальне слово, окреме словосполучення, просте, складне речення, група речень).
4. Спосіб включення в основне речення (за допомогою сполучника, сполучного слова чи без сполучника).
5. Тип вставленого речення за характером смислового зв'язку з основним реченням (уточнювальне, доповнювальне речення, що являє собою мимохідь висловлене пояснення).
6. Місце в реченні.

ЗРАЗОК РОЗБОРУ ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ

Поклала мати коло хати маленьких діточок своїх (Т. Шевченко).

1. Речення просте, розповідне, неокличне.
2. Стверджувальне.
3. Двоскладне.
4. Поширене.
5. Повне.
6. Неускладнене.
7. Група підмета: лише підмет;
група присудка: поклала (кого?) діточок;
діточок (яких?) маленьких;
діточок (чиїх?) своїх;
поклала (де?) коло хати.
8. Головні члени речення:
 - 1) **мати** – підмет: простий; відповідає на питання хто?; виражений іменником у 3-т. відм., ж. р., одн.;
 - 2) **поклала** – присудок: простий дієслівний; відповідає на питання що зробила?; виражений дієсловом дійсн. способу, 3-т. часу, одн.; узгоджується з підметом у роді та числі.
9. Другорядні члени речення:
 - 1) **діточок** – додаток: відповідає на питання кого?; прямий; виражений імен. у 3-т. відм., мн.; відноситься до присудка поклала, тип зв'язку – керування, сильне, безпосереднє, об'єктні відношення;
 - 2) **маленьких** – означення: відповідає на питання яких?; узгоджене; виражене якісним прикметником у формі 3-т. відм., мн.; відноситься до додатка діточок, тип зв'язку – повне узгодження, атрибутивні відношення;
 - 3) **своїх** – означення: відповідає на питання чиїх?; узгоджене; виражене присвійним займенником у формі 3-т. відм., мн.; відноситься до додатка діточок, тип зв'язку – повне узгодження, атрибутивні відношення;
 - 4) **коло хати** – обставина: відповідає на питання де?; місця; відноситься до присудка поклала, тип зв'язку – керування, слабе, посереднє, обставинні відношення.
10. Зворотній порядок слів у реченні.
11. Розділові знаки відсутні.

РЕЧЕННЯ ДЛЯ СИНТАКСИЧНОГО РОЗБОРУ

- 1) Щоб слухать блявання овець?
- 2) Я не думав, що це здожене. Через роки.
- 3) Дими під серце б'ють тривожно.
- 4) Чому іду дорогою не тою?
- 5) Стомилося кохання ждять мене.
- 6) Такий я сам-самісінький...
- 7) Єврейські безмени.
- 8) ...Що це було?
- 9) Як на спирту махорка.
- 10) Неначе у хворобі довго снів.
- 11) Озимий хліб...
- 12) Озимий час...
- 13) Озимий крик розіб'ється об лід.
- 14) Мої слова твого шукають слова.
- 15) Моя журба нехай тебе мине.
- 16) Як їхні лапи люблять пух-сніжок!
- 17) Я так чекав.
- 18) І тепер стою, як після битви, нюхаючи запахи весни.
- 19) Колись ти затулялася Карпатами.
- 20) Де ви тепер?
- 21) Із голубих застелених долин пухнаста путь.
- 22) Лиш спогади, неначе в снах півп'яних.
- 23) Навіщо ці слова?
- 24) Білу, як світання, вишиту у хрестик.
- 25) Десь моє кохання, мов той перелесник.
- 26) Соняхи у серпні, як птахи на серці.
- 27) Храми на колінах в день Архістратиґа.
- 28) Я бавився тобою на льоту.
- 29) В тебе і так вітри усі вплелись.
- 30) Ти прийдеш на побачення з поетом, йому і незнайома, і чужа.
- 31) Ти прийдеш вся осяяна в коханні.
- 32) І своїм серцем поруч станеш битись, і давніх мрій приміряєш вінок.
- 33) Втрапиш згодом у море без дна.
- 34) Знову прийде до тебе одна і тебе поцілує одного.
- 35) Я торкав пучками тихе листя.
- 36) Вже я збудував затишний дім.
- 37) Знеславили усе в роду.
- 38) Живеться тобі відтепер легко й весело.
- 39) І я тобі не прошу.
- 40) Таким вродливим, як ти, завжди вибору повно.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Венжинович Н. Сучасна українська літературна мова : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 304 с.
2. Дудик П. С. Просте ускладнене речення : підручник. Вінниця : ВДПУ, 2002. 336 с.
3. Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови. Київ : Видавничий центр «Академія», 2010. 384 с.
4. Єрмоленко С. Я., Бирик С. П., Тодор О. Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. Київ : Либідь, 2001. 224 с.
5. Загнітко А. Сучасний лінгвістичний словник. Вінниця : ТВОРИ, 2020. 920 с.
6. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови. Синтаксис : монографія. Донецьк : ДонДУ, 2001. 662 с.
7. Іваницька Н. Вплив сполучуваності повнозначних слів на утворення компонентів синтаксичної структури речення. Мовознавство. 2001. №3. С. 97–103.
8. Іваницька Н. Л. Член речення як синтаксична категорія речення. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського : зб. наук. праць. Вінниця : ВДПУ, 2000. Вип. 2. С. 70–73.
9. Караман С., Караман О., Плющ М. Сучасна українська літературна мова : навч. посіб. Київ : Літера, 2011. 96 с.
10. Колоїз Ж. В. Сучасна українська літературна мова : зб. завдань для лабораторних робіт. Київ : Знання, 2006. 356 с.
11. Кульбабська О. В. Вторинна предикація у простому реченні : монографія. Чернівці : Чернів. нац. ун-т, 2011. 672 с.
12. Кульбабська О. В. Граматичний обсяг терміна «просте ускладнене речення». Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. 2014. Випуск IV. С. 156–163
13. Мазніченко С. Український правопис. 2019 р. Київ : Наукова думка, 2019. 390 с.
14. Масицька Т. Є. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис : навчально-методичні матеріали. Вид. 2-ге, доп. Луцьк : Вежа-Друк, 2017. 115 с.

15. Мойсієнко А. К. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис простого ускладненого речення. Київ : ПП Я. Січовик, 2006. 240 с.
16. Новий український правопис. Київ : Центр навчальної літератури, 2020. 282 с.
17. Плющ М. Я. Словоформа у семантично елементарному та ускладненому реченні. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. 362 с.
18. Плющ М. Я., Грипас О. Ю. Системна організація граматичної будови української мови. Таблиці. Схеми : навч. посіб. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2015. 264 с.
19. Пономарів О. Сучасна українська мова: підручник. Київ : Либідь, 2009. 488 с.
20. Попова І. С. Фундаментальні категорії метамови українського синтаксису (одиниця, зв'язок, модель) : монографія. Дніпропетровськ : ДНУ, 2009. 432 с.
21. Просте речення у таблицях і схемах : наочний посібник для уроків української мови у 5, 8 класах загальноосвітніх навчальних закладів / авт.-укл. О. А. Чуприна, С. О. Чуприна. Чугуїв, 2008. 79 с.
22. Робочий зошит із української мови (синтаксис простого речення) для здобувачів фахової передвищої освіти (допомога в підготовці до складання ЗНО) / уклад. : Н. Демченко, І. Лонська, О. Оловаренко. Харків, 2022. 83. с.
23. Синтаксис простого речення: конспект лекцій : навчально-методичний посібник / М. Степаненко. Полтава : ПНПУ, 2021. 198 с.
24. Синтаксис української мови : хрестоматія : у 2 ч. / Упоряд. : А. Мойсієнко, В. Чумак, С. Шевель. Київ : ВПЦ «Київський університет». 2019. Ч. 2. 326 с.
25. Словник іншомовних слів / уклад. С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. Київ : Наукова думка, 2000. 680 с.
26. Словник української мови : В 11-ти т. / І. К. Білодід та ін. Київ : Рад. Школа, 1989. 336 с.
27. Сучасна українська літературна мова : Морфологія. Синтаксис : підручник / А. К. Мойсієнко, І. М. Арібжанова, В. В. Коломийцева та ін. Київ : Знання, 2010. 376 с.
28. Сучасна українська літературна мова : підручник / за ред. М. Я. Плющ, С. П. Бевзенко та ін. Київ : Вища школа, 2003. 430 с.
29. Сучасна українська мова : підручник / за ред. О. Д. Пономарева. Київ : Либідь, 2001. 340 с.
30. Сучасна українська мова : синтаксис / за ред. А. К. Мойсієнко. Київ : Знання, 2013. 238 с.

///////////////////////////////// СИНТАКСИС ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ В ТАБЛИЦЯХ І ВПРАВАХ //////////////////////////////////

31. Сучасна українська мова. Синтаксис простого речення : навчальний посібник / уклад. Н. І. Скрипник. Вінниця: ФОП Рогальська І. О., 2020. 168 с.
32. Тоцька Н. І. Українська пунктуація. Практикум : навч. посіб. Київ : Вища школа, 1990. 157 с.
33. Українська пунктуація : метод. пос. / за ред. С. В. Шевчук. Київ : УДПУ, 1994. 112с.
34. Шевчук С. В. Сучасна українська літературна мова : навч. посіб. Київ : Арій, 2008. 383 с.
35. Шкурятяна Н. Г. Сучасна українська літературна мова : навч. посіб. для студ. пед. навч. закладів. Київ : Літера, 2000. 685 с.
36. Ющук І. П. Практикум з правопису і граматики української мови : посібник. Київ : Освіта, 2012. 288 с.
37. Янко Н. О. Просте речення (синтаксис і пунктуація) : навч.-метод. посібник. Чернігів : Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка, 2010. 36 с.

**Комунальний заклад вищої освіти
«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»**

Олена Похилюк

СИНТАКСИС ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ в таблицях і вправах

Навчально-методичний посібник

Авторське редагування

Технічне редагування

Схабовська І. А.

Видавець: ТОВ «Меркьюрі-Поділля»
Свідоцтво про внесення до державного реєстру видавців,
виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 4136 від 11.08.2011 р.

Підписано до друку 12.06.2024 р.
Папір офсетний. Друк офсетний.
Формат 64х90/16. Ум.-друк. арк. 5,56. Гарнітура Times New Roman.
Наклад 100 прим. Зам. 83
Друк: ПП Балюк І.Б.
21018, м. Вінниця, вул. Р. Скалецького, 15
Тел./факс: (0432) 52-08-02 e-mail: balyk2@ukr.net